

“Nitko i ništa nije savršeno. To vrijedi i za medije u Jugoistočnoj Europi. SEEMO je do sada u brojnim prilikama izrazio zabrinutost zbog načina na koji se novinari ili mediji tretiraju u javnosti, unutar političke arene, kao i u vezi sigurnosti novinara. U Europi je sloboda izražavanja zajednička odgovornost.“

Erhard Busek, predsjednik Instituta za regiju Dunav i Središnju Europu, Beč, Austrija, i koordinator Inicijative za suradnju u Jugoistočnoj Europi (SECI)

“Htio bih podržati rad međunarodne organizacije SEEMO, koja već godinama okuplja urednike, medijske izdavače i vodeće novinare iz Južne i Istočne Europe. Budući da je jedan od prioriteta mog predsjedničkog mandata pomirenje među zemljama regije, uspostavljanje suradnje na raznim područjima i razvoj prijateljskih odnosa među narodima, stremimo istim ciljevima.”

Ivo Josipović, bivši predsjednik Republike Hrvatske, Zagreb, Hrvatska

“Glavna zadaća SEEMO-a je uvijek bila da se bori za slobodu tiska (štampe) i protiv korupcije, kao i da izgradi mrežu medijskih predstavnika medija u regiji sa organizacijama na međunarodnom nivou. SEEMO danas poštuju medijske kuće i vlasnici medija, novinari, ali i drugi važni igrači u društvu, uključujući političke predstavnike i međunarodne organizacije.“

Dr. Michael Spindelegger, bivši Vice-Kancelar i Ministar vanjskih poslova Republike Austrije, Beč, Austrija

“SEEMO ima bitnu ulogu u zaštiti, podršci i upućivanju novinara u Južnoj, Istočnoj i Središnjoj Europi.”

Marina Constantinoiu, glavna urednica, *Jurnalul National*, Bukurešt, Rumunjska

“Podrška i reagiranja od strane SEEMO-a bile su mi veoma važne, ne samo u moralnom smislu, nego su i doprinijele bržim reakcijama u državnim institucijama. Ta vrsta pritiska međunarodnih organizacija na vlasti u Hrvatskoj je veoma važna jer pokazuje da se slučaj prati i izvan hrvatskih granica.“

Drago Hedl, novinar, *Jutarnji list*, Zagreb - Osijek i autor, Hrvatska

“Ne mogu dovoljno naglasiti važnost ovakve (SEEMO-ve) podrške. Vidljivost – kako u zemlji tako i u inozemstvu – slučaja poput mog je zaista veoma važna.”

Anuška Delić, istraživačka novinarka *Dela*, Ljubljana, Slovenija

“Za mene je SEEMO veoma važna organizacija koja mi je omogućila dalje profesionalno usavršavanje o brojnim bitnim temama, platforma koja omogućuje umrežavanje s kolegama u cijeloj regiji, dijeljenje iskustava i znanja s ostalima, pomoć koju sam najviše trebao kada sam se razbolio, ali isto tako i osiguranje prostora za rad kada su izolacija i pritisci u mom vlastitom okruženju bili najintenzivniji i najopasniji.“

Esad Hećimović, urednik, *OBN TV*, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

SEEMO

Priručnik Sigurnosne mreže

Vodič za novinare u izvanrednim/hitnim situacijama

**Autori: Saša Leković, Jorgos Papadakis
i Slađana Matejević**

SEEMO Priručnik Sigurnosne mreže

S · E · E · M · O

INTERNATIONAL ACADEMY
International Media Center

Osservatorio
balcani^ecaucaso

SECEPRO
South East and Central Europe PR Organisation

Safety net for European Journalists
For Media Freedom in Italy and South-east Europe

Beč 2015

SEEMO

Priručnik Sigurnosne mreže

Vodič za novinare u izvanrednim/hitnim situacijama

Autori: Saša Leković, Jorgos Papadakis i Slađana Matejević

S · E · E · M · O

Safety Net Manual - South East Europe Media Organisation, SEEMO-SECAMO, SEEMO – IPI, International Academy – International Media Center and South East and Central Europe PR Organisation (SECEPRO)

Beč 2015

S E E M O
Priručnik Sigurnosne mreže
Vodič za novinare u izvanrednim/hitnim situacijama

Autori

Saša Leković, Jorgos Papadakis i Slađana Matejević

Nakladnik (Izdavač)

South East Europe Media Organisation, SEEMO–IPI, SEEMO-SECEMO,
International Academy – International Media Center and South East and Central
Europe, PR Organisation (SECEPRO), Vienna

Za nakladnika (izdavača)

Oliver Vujović

Urednik engleskog izdanja

Radomir Ličina

Lektura/Prijevod/Urednici na pojedinim jezicima/Pomoćnici prevoditelja

Bojan Kavčič, Mitja Meršol, Saša Leković, Radomir Ličina, Jorgos Papadakis, Kristina Stevančević,
Siobhan Hagan, Marina Constantinou, Lyudmila Handzhiyska, Ida Černe, Slađana Matejević, Anja Antić,
Özgün Özçer, Irene Dioli, Dragan Sekulovski, Ištvan Deak, Vojislav Stambolija, Željko Bistrički

Priprema za tisak

Rastko Ličina

Naklada

6.000 (ukupno, na svim jezicima)

Tisak

Digitprime, Beograd u suradnji sa Standard 2, Beograd

Sav sadržaj ove publikacije je izdan po licenci Creative Commons. Ukoliko želite objaviti cijelu knjigu ili njene dijelove na web stranici, blogu, socijalnim mrežama ili bilo gdje drugdje, možete to učiniti uz ovu oznaku: “Ovaj tekst je originalno izdao South East Europe Media Organisation (SEEMO) u suradnji sa Osservatorio Balcani e Caucaso, International Academy, International Media Center and South East and Central Europe PR Organisation (SECEPRO) 2015/Oliver Vujović“

Projekt “Sigurnosna mreža za europske novinare, mreža međunarodne podrške slobodi medija u Italiji i Jugoistočnoj Europi” financira Europska unija i on je nastao uz pomoć EU. Odgovornost za sadržaj ove publikacije snosi isključivo SEEMO i on ni na koji način ne odražava stavove Europske unije.

Sadržaj

Urednički predgovor	7
Uvod	9
Prvi dio: Izvještavanje u izvanrednim situacijama:	11
A. Izvještavanje iz ratnih područja	11
- Što je to	11
- Kako izvještavati	12
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	18
B. Izvještavanje o demonstracijama, socijalnim nemirima i ostalim nasilnim situacijama	30
- Što je to	30
- Kako izvještavati	31
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	32
C. Izvještavanje o prirodnim i ostalim katastrofama	34
- Što je to	35
- Kako izvještavati	36
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	38
Drugi dio: Izvještavanje pod pritiskom	41
Opće primjenjiva pravila	41
A. Unutarnji pritisak (kolege, nadređeni, zaposlenici)	41
- Što je to	41
- Kako izvještavati	42
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	42
B. Vanjski pritisak (političari, tvrtke, oglašivači)	43
- Što je to	43
- Kako izvještavati	44
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	44

C. Izvještavanje pod izravnim prijetnjama i sudskim tužbama	45
- Što je to	45
- Kako izvještavati	46
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	46
Treći dio: Osnovni principi etičkog i objektivnog novinarstva	53
A. Korupcija	54
- Što je to	54
- Kako izvještavati	54
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	56
B: Kako izbjeći i ispraviti pogreške	56
- Što je to	56
- Kako izvještavati	56
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	57
C: Izvještavanje pod utjecajem etničkih, jezičnih, političkih, kulturnih i sportskih pripadnosti	59
- Što je to	59
- Kako izvještavati	59
- Primjeri/Prijašnje iskustvo	60
Četvrti dio: Izazovi novih tehnologija	63
Peti dio: Opći savjeti	69
Šesti dio: Dokumenti	75
Sedmi dio: Savjeti i kontakti u Bosni Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji u hitnim slučajevima	77
Bilješke o autorima	82

Urednički predgovor

U južnoj, središnjoj i istočnoj Europi – području na kojemu djeluje SEEMO (Medijska organizacija Jugoistočne Europe) i gdje ima deset zemalja, članica Europske unije te još nekoliko u procesu pregovora o pristupu Uniji ili sa težnjom da se pridruže europskoj obitelji, pojedinačna i opća medijska situacija je daleko od zadovoljavajuće.

Medijski izdavači, kao i novinari, prečesto su mete raznih prijetnji, pritisaka, ograničenja pa čak i izravnih napada raznih interesnih skupina, osoba iz podzemlja ili političkih entiteta predvođenih “demokratski” izabranim vođama.

To je deprimirajuća stvarnost koja je vidljiva čak i u, tako reći, “normalnim i stabilnim” uvjetima u praktično svim društvima u regiji. Ali ta je stvarnost još sumornija u situacijama previranja i nestabilnosti koje nisu rijetke u nekima od država Jugoistočne Europe. Mnogo novinara i ljudi iz medija bilo je i jest izloženo ogromnom mnoštvu opasnosti, rizika i napada, političkih, financijskih ili psihičkih. Previše kolega još uvijek živi i radi pod stalnim policijskim nadzorom i zaštitom, previše je brutalnih progona ljudi iz medija pa čak i neriješenih slučajeva ubojstava dok počinitelji ostaju nekažnjeni.

Na samome početku djelovanja Medijske organizacije Jugoistočne Europe (SEEMO), u 2000-oj i nekoliko kasnijih godina, SEEMO je bio u mogućnosti pružiti neku vrst skloništa za kolege u ozbiljnim nevoljama. Na žalost, ti su dani odavno prošli i bili smo prisiljeni preusmjeriti naše napore na zaštitu novinara u formi verbalnih prosvjeda (protesta) koji su slani organima vlasti u državama kojih su se slučajevi ticali. Mnogi od tih prigovora i zahtjeva postigli su određene pozitivne rezultate ali vrlo često opći uvjeti za rad naših kolega u posebnim i izvanrednim situacijama nisu se promijenili nabolje.

SEEMO je vrlo aktivan u podršci novinarima u slučajevima pritiska i napada na njih. Njegova glavna aktivnost je zaštita slobode novinarstva kroz pomaganje novinarima i medijskim kućama u jugoistočnoj Europi. Više od 65 % SEEMO medijskih izvjava i prosvjednih pisama vladinim i drugim dužnosnicima (predsavnicima) imalo je pozitivne rezultate u prošlosti. Svaki SEEMO prosvjed je prosljeđen do vodećih regionalnih i međunarodnih medija, nacionalnih i međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, političara, a također i javnih osoba te institucija. Dodatno, SEEMO ima posebne web stranice posvećene novinarskim slobodama. Dio uobičajne aktivnosti vezanih za novinarske slobode su Misije novinarskih sloboda i Promatračke posjete. U prošlosti

SEEMO je pružao izravnu (direktnu) pomoć novinarima u regiji dajući im tehničku opremu i drugu pomoć. SEEMO je također pružao neophodnu pomoć novinarima koji su primali prijetnje smrću.

U brošuri o vrijednostima i standardima *BBC*-ija napisano je da bi se, u savršenom svijetu, uredničke smjernice za novinare mogle sastojati od jedne rečenice: koristite svoju najbolju prosudbu (mišljenje). Ali svijet u kojemu živimo je vrlo daleko od savršenoga, posebno u južnoj i istočnoj Europi.

Zbog toga je SEEMO odlučio pokušati pomoći novinarima u regiji dajući im praktičan i koristan priručnik sa stvarnim primjerima i savjetima kako se ponašati i reagirati u neobičnim situacijama kao i neka temeljna pravila profesionalnoga i nepristranoga ponašanja koje je neophodno za naš posao. Priručnik nudi neke primjere kolega koji su iskusili razne prijetnje, pritiske i ostale izazove. Mora biti zabilježeno da je ovaj priručnik izdan na engleskom te ima i svoja nacionalna izdanja na lokalnim jezicima za Bugarsku, Hrvatsku, Grčku, Italiju, Makedoniju, Crnu Goru, Srbiju, Sloveniju, Rumunjsku i Tursku.

Nadamo se da bi neke od preporuka mogle biti korisne ukoliko netko od vas bude suočen sa sličnim situacijama.

Ovaj priručnik je izdan kao dio projekta pod nazivom “Sigurnosna mreža za europske novinare“, koji financira Europska unija a kojemu je Europsko međunarodno partnerstvo što ga koordinira talijanska think-tank organizacija Osservatorio Balcani e Caucaso (OBC), posvetilo 2014. godinu proučavajući stanje novinarskih sloboda u Italiji, Jugoistočnoj Europi i Turskoj. Između mnogih akcija partneri su poticali razmjenu znanja unutar vrlo usitnjenih zajednica koje se bave medijskim slobodama; promatrajući, dokumentirajući i informirajući o kršenju novinarskih sloboda u 11 europskih zemalja; prikupljanjem i prikazivanjem stotina online kršenja medijskih sloboda širom Europe; nuđenjem konkretne pomoći zastrašivanim novinarima i medijskim profesionalcima te podizanjem javne svijesti o problemu koji postoji i na istoku i na zapadu.

Izdavač

Uvod

Ove sigurnosne preporuke su načinjene kao dio šire inicijative u svrhu pomoći medijskim djelatnicima u regiji da budu sigurniji i zaštićeniji u svom svakodnevnom poslu dok ga obavljaju dovoljno profesionalno i odgovorno. U previše slučajeva novinari i mediji u mnogim zemljama još uvijek su otvoreno ili potajno napadani i prijete im oni koji se boje “očiju javnosti“, bez obzira da li su to korumpirani političari, tajkuni opijeni snagom novca ili najtamnije sjene iz podzemlja. Političko, pravno i financijsko okruženje postaje sve agresivnije prema medijima čak i u državama članicama EU!

Medijska organizacija Jugoistočne Europe (SEEMO), zajedno sa SEEMO-SECEMO, Međunarodnom akademijom – Međunarodnim Media Centrom, PR organizacijom jugoistočne i središnje Europe (SECEPRO) iz Beča i “think-tank“ organizacijom “Promatračnica Balkana i Kavkaza“ (OBC) iz Rovereta u Italiji (koja nadzire 26 zemalja u Jugoistočnoj Europi, Turskoj i na Kavkazu, uključujući šest zemalja, članica EU), odlučila je zajednički ponuditi ovaj kratak i praktičan vodič za novinare i medije koji se mogu naći u nevolji obavljajući svoje osnovne zadatke.

Ovaj priručnik sadrži definicije, savjete i praktične primjere povezane sa redovnim aktivnostima medijskih djelatnika i medijskih kuća u neuobičajenim situacijama, kao što su izvještavanje iz rata, demonstracija i socijalnih nemira, te izvještavanje o prirodnim i ostalim katastrofama, unutrašnjim i vanjskim pritiscima, prijetnjama i tužbama kao, naravno, i o nekim temeljnim principima etičkog novinarstva, uključujući korupciju ali također i o nekim novim izazovima nametnutima u eri novih tehnologija. Neke od ovih tema, poput izvještavanja iz ratnih područja, zauzele su više prostora u ovoj knjizi od drugih zbog činjenice da jedan od glavnih suradnika na priručniku, Saša Leković, ima impresivno iskustvo na tom području, ali također i zbog toga što dio tih znanja i savjeta može biti primjenjen u drugim sličnim situacijama.

Izdavači i autori iskreno vjeruju da će njihov proizvod, premda nije besprijekoran, poslužiti svojoj svrsi i dobroj namjeri, i nadaju se da će pomoći novinarima da se bolje nose sa neprijateljskim i nasilnim reakcijama na nepoželjne poglede u medijima i općoj javnosti, te da brane slobodno novinarstvo i govor kao jedan od glavnih principa slobode.

Prvi dio:

Izveštavanje u neuobičajenim situacijama

A. Izveštavanje iz ratnih područja

Izveštavanje iz ratnih područja obuhvaća vrlo opsežnu i detaljnu pripremu i pridržavanje niza pravila tijekom boravka na terenu kako bi se smanjila opasnost po reportera. Velik dio savjeta koji važe za pripremu i rad na terenu ratnog reportera može se primijeniti i na izveštavanje o drugim izvanrednim situacijama poput nasilnih demonstracija, poplava, požara ili drugih opasnih događanja. Zbog toga ovaj priručnik započinjemo poglavljem o izveštavanju iz ratnih područja i zbog toga je prvo poglavlje toliko opširno i detaljno.

U slijedećim poglavljima nećemo ponavljati osnovne savjete za ratno izveštavanje koji su primjenjivi i na ostale izvanredne situacije već ćemo se baviti samo onim temama koje su specifične za pojedine događaje i pojave. Također, koliko god je to moguće, autori su koristili vlastita iskustva a ukoliko ih na nekom području nemaju koristili su iskustva drugih novinara, uglavnom iz Jugoistočne Europe ali i iz drugih dijelova svijeta. Bilo bi najbolje da vam znanja i vještine neophodne u ratnim područjima nikada ne budu potrebni, ali dobro je imati ih. Vjerujte, često mogu poslužiti i u mirnodopskim uvjetima.

Što je to

To može biti izveštavanje sa prve linije bojišta ali i sa čitavoga područja neposredno ali i posredno zahvaćenoga ratom. Izveštavanje iz ratnog područja potencijalno je najopasnija situacija u kojoj reporter može biti jer ne vrijede uobičajena pravila ponašanja, situacija se može potpuno promijeniti u vrlo kratkom vremenu a često reporter nije u mogućnosti samostalno odlučivati koliko će se zadržati na opasnom mjestu niti ga može sigurno napustiti. Koji su glavni izazovi?

Dok boravi u ratnom području prikupljajući informacije reporter je suočen sa opasnošću da bude ranjen ili ubijen a pri tome ne može biti siguran niti kada niti od koga mu prijeti najveća opasnost. Može stradati od rakete, mine ili metka ako izveštava sa prve crte bojišta ali i na bilo kojem drugom dijelu ratnog područja.

Ako su u njegovoj blizini borci jedne strane (a to se najčešće događa na ratnim područjima, pogotovo na liniji bojišta) reporter je u opasnosti od napada druge strane kao i borci koji ga okružuju, ali je uz to i nenaoružan i nije treniran za borbu. Uostalom njegov posao u ratnom području i nije da se bori nego da izvještava.

Reporter može biti u opasnosti i od boraca koji ga okružuju jer zbog specifičnih situacija punih stresa (na primjer, pogibija suborca) borci se mogu iskaliti na reporteru – ili njegovo prisustvovanje izravno optužiti za stresni događaj ili jednostavno zbog toga što je reporter “strano“ tijelo, nije njihov, nije dio grupe.

Kako izvještavati

Za izvještavanje iz ratnih područja, kao i za bilo kakav novinarski rad, izuzetno je važna dobra priprema. To uključuje ne samo dobro poznavanje novinarskih alata i tehnika već i geografskih i povijesnih činjenica te posjedovanje svih drugih dobro provjerenih informacija o području sa kojega ćete izvještavati. Takva vrsta pripreme neophodna je i za lokalne reportere iako o području i ljudima znaju više nego reporteri koji dolaze iz drugih područja.

Svakako treba vrlo dobro znati ne samo tko se protiv koga bori i zbog čega nego i kakva je politička slika u ratnoj zoni, tko su vođe boraca i tko je u lokalnoj vlasti. U ratu često i ne funkcioniraju uobičajene institucije civilne vlasti, pogotovo na područjima najvećih sukoba, nego razni krizni štabovi a ponegdje nećete naići na ikakav oblik organiziranog djelovanja osim vojske i eventualno policije. Ponekad postoje samo paravojne jedinice. Takve su situacije izuzetno opasne za reportere.

Prije nego što idete u ratna područja informirajte se o situaciji od reportera koji su tamo već bili, a svakako pokušajte kontaktirati i one koji se, kao i vi, tek spremaju tamo otići. Ukoliko te reportere ne poznajete, potražite pomoć posredstvom novinarskih mreža. Također unaprijed napravite popis svih imena i kontakata ljudi iz vojske, policije, raznih civilnih službi (ukoliko djeluju u ratnom području), saznajte tko te ljude dobro poznaje i načinite popis svih koji vam mogu biti od pomoći jednom kad dođete u ratno područje. Također i popis onih koje trebate izbjegavati.

Svakako pokušajte saznati tko su osobe od povjerenja kojima ćete se u ratnom području moći obratiti za pomoć ukoliko vam zatreba. Ako nikada niste tamo bili, pokušajte vezu i povjerenje uspostaviti posredno – preko nekoga tko dobro poznaje i vas i te osobe. Naravno, važno je i da vi odlično poznajete posrednika i imate u njega puno povjerenje.

Kada krenete ka ratnom području iz kojega ćete izvještavati imajte na umu da, bez obzira na vaš plan, nikada ne možete biti sigurni koliko ćete dugo tamo ostati, u kakvim životnim

i radnim uvjetima. Morate biti spremni na mnogo dulje vrijeme i lošije uvjete boravka i rada od onih koje očekujete. Evo nekoliko savjeta u vezi sa putovanjem te stvarima koje biste trebali ponijeti kao i onome što nije preporučljivo imati u ratnom području.

Prijevozno sredstvo

U pravilu u ratno područje nije preporučljivo ići svojim automobilom. Ne možete biti sigurni da ćete se čitavim područjem moći nesmetano kretati a tamo gdje to bude moguće biti ćete suviše uočljivi. Ako budete prisiljeni ostaviti negdje svoje vozilo dok izvještavate sa drugoga mjesta vrlo je vjerojatno da će biti ukradeno, oštećeno ili posve uništeno, a moguće je i da ga policija ili vojska uzmu za svoje potrebe. Čak i da se ništa od toga ne dogodi, i banalni kvar u ratnom području može značiti da ćete vozilo morati ostaviti i krenuti dalje.

Zbog toga je najbolje u ratno područje zonu ići javnim prijevozom (ako funkcioniра i do kuda je moguće), a nakon toga korištenjem usluga lokalnog stanovništva. Pri tome valja biti oprezan i, ako je ikako moguće, za takve se situacije pripremiti unaprijed. Dakle, u sklopu pripreme prije puta provjerite i postoje li pouzdane osobe koje biste mogli unajmiti kao vozače, zajedno sa njihovim vozilom. Ponekad ćete u dijelu ratnog područja morati koristiti jednog lokalnog vozača i automobil, a u drugom dijelu drugoga jer žive na različitim zaraćenim stranama. Morate paziti i na sigurnost ljudi s kojima surađujete ili čije usluge koristite. To nalaže profesionalna etika a tako ćete i vi biti najsigurniji.

Stvari (naprtnjača, odjeća, obuća, novac, dokumenti)

U ratno područje najbolje je nositi što manje nepotrebnih stvari kako biste se lakše i brže kretali, te s manje poteškoća mogli obavljati posao. Najbolje je da na sigurnome ostavite što je više moguće stvari (na primjer na nekom mjestu do kojega osoba od povjerenja ili vi možete najjednostavnije i najbrže stići ukoliko vam nešto zatreba). Što manje nosite sa sobom time bolje.

Ako je moguće neka stalno uz vas budu jedna ili dvije što čvršće vodootporne naprtnjače, po mogućnosti od teže zapaljivih materijala. Jednu možete staviti straga a drugu sprijeda, a ruke će vam ostati slobodne. Najbolje je da naprtnjača koju ćete nositi na leđima ima čvrstu pozadinu koja je anatomski oblikovana te da obje naprtnjače imaju što više dodatnih džepova i trake koje omogućavaju stezanje ili proširivanje naprtnjače u skladu sa time koliko je i čime napunjena. Tako ćete olakšati nošenje naprtnjača i rukovanje njima, stvari koje vam mogu hitno zatrebati (na primjer, telefon, fotoaparat, svjetiljka, neki dokument ili zavoj) bit će na dohvata ruke bez skidanja naprtnjače a smanjit ćete i mogućnost gubljenja ili lomljenja predmeta u naprtnjači u slučaju da morate naglo potrčati ili se baciti u zaklon. Na taj način ćete smanjiti i mogućnost ozljeđivanja.

Koristite i posebne zaštitne omotače (vrećice, folije, etuie) za novac i dokumente. Najbolje je da novac i osobne dokumente nosite u zaštitnoj vrećici ispod odjeće osim novinarske iskaznice koja treba biti dobro pričvršćena na vidljivom mjestu ali tako da je možete i brzo sakriti ako je potrebno. Ponekad vam može spasiti život to što je novinarska iskaznica u ratnom području vidljivo istaknuta a ponekad i to što ste je na vrijeme sakrili. Ukoliko nemate i međunarodnu novinarsku iskaznicu (na primjer, International Federation of Journalists), svakako je nabavite. Zavisno od situacije, ponekad je za vašu sigurnost stavite na vidljivo mjesto, a iskaznicu redakcije ili kompanije za koju radite sakrijte, a ponekad je bolje da napravite obratno.

Koje god bilo godišnje doba i kakvo god vrijeme bilo, uzmite čvrstu, udobnu i toplu obuću. Takva obuća će izdržati sva iskušenja i zaštititi vas. Nikako ne uzimajte potpuno novu obuću koju još niste koristili. Može biti kruta i neudobna a može uzrokovati i žuljeve i otežati vam hodanje što će smanjiti vašu sigurnost.

Obucite se u slojevima i neka vaša odjeća ima što više džepova te neka bude od materijala koji su izdržljivi i lako se održavaju. Tako ćete imati dodatni prostor za stvari koje vam trebaju biti pri ruci a moći ćete oblačiti ili skidati dijelove odjeće u skladu sa potrebom, lakše ćete je oprati i osušiti i duže će vam trajati. Na taj način ćete i smanjiti potrebu za većom količinom odjeće što nije nevažno ukoliko budete ostali dulje vrijeme u ratnom području. Nošenje manje stvari olakšava kretanje i povećava sigurnost.

Hrana

Svakako ne možete ponijeti dovoljno hrane da biste je imali čitavo vrijeme boravka u ratnom području zoni, ali nešto hrane morate imati uz sebe jer nikada ne znate kada ćete je i koliko moći pronaći. Najbolje je da ponesete nekoliko manjih konzervi dugotrajne hrane. Tako ćete hranu imati duže, nećete je morati odmah pojesti ukoliko ćete se moći prehraniti na drugi način, a nećete niti riskirati da vam se pokvari nepojedena hrana iz otvorene konzerve.

Ako je moguće, dobro je ponijeti i vitaminske pločice i nešto slatko. Najbolja je čokolada za kuhanje. Uz to što je slatka, tvrda je i teže će se rastopiti nego konzumna čokolada. Ponesite i posudu za vodu. Najbolje je da koristite termosicu. Čvrsta je a ima zatvarač dovoljno velik da posluži i kao čaša za vodu, čaj, kavu ili bilo koji drugi napitak.

Kako biste mogli otvoriti konzerve, ali i rezati hranu koju ponesete sa sobom kao i onu do koje dođete na terenu, obavezno ponesite švicarski nož. On također ima i vadičep, turpijicu i škarice (makazice), tako da vam osim za pomoć pri jelu može poslužiti i za druge potrebe, na primjer, podrezivanje i uređivanje noktiju. Ponekad čak i tako banalne potrebe nije moguće u ratnom području zadovoljiti na drugi način. Švicarski nož može

poslužiti i za razne druge potrebe, kao što je otvaranje lokota (katanaca) ili rezanje konopca. Može biti koristan ne samo da se lakše nahranite nego i da poveća vašu sigurnost. U krajnjem slučaju, može biti čak i obrambeno sredstvo.

Oprema, sredstva i zaštita elektronske komunikacije

“Od dosadašnjih 35 godina novinarske karijere prvu polovicu proveo sam koristeći za pisanje pisaći stroj i šaljući izvještaje sa terena (pa tako i iz ratnih područja) tako da sam morao otići do najbližeg upotrebljivog fiksnog telefona ili telefaksa, a ponekad sam koristio čak i teleks, uređaj za koji mlađe generacije novinara vjerojatno nisu niti čule“ – kaže Saša Leković U to vrijeme fotoreporteri su snimali na klasični film koji se morao odneti do redakcije kako bi bio razvijen i fotografije mogle biti objavljene. U nekim slučajevima to je značilo nakon završenog rada na terenu voziti sto i više kilometara. Bilo je to gubljenje vremena uz veliku vjerojatnost da ćete propustiti neki važan događaj na terenu. Također se vozilo dijelom kroz nesigurno područje a nikada niste znali da li ćete uopće uspjeti izaći iz ratnog područja a ukoliko izađete hoćete li se moći vratiti.

Danas je potpuno drugačije. Laptopi, digitalni fotoaparati pa čak i minijaturne a visokokvalitetne kamere te pametni telefoni, visoko sofisticirana tehnologija i bežični Internet omogućavaju da reporteri pošalju, tekst, fotografije i video snimke praktično sa prve crte bojišta i u realnom vremenu. To je svakako ogromna prednost današnjih ratnih reportera kao i reportera uopće u odnosu na vrijeme od prije samo dvadesetak godina.

No, kao i svaki tehnološki napredak i ovaj ima i svoju lošu stranu. Danas je mnogo lakše nadzirati aktivnost novinara pa time i ratnih reportera, lakše je neprimjetno kontrolirati kamo se kreću, s kime komuniciraju, koje podatke imaju u kompjuterima ili pametnim telefonima. Rezultat te činjenice je da obavještajno-sigurnosne službe ali i svi drugi zainteresirani koji raspoložu potrebnom opremom (koja nije uvijek niti skupa niti vrlo komplicirana) mogu ugroziti sigurnost reportera ili mu prijetiti.

Zbog toga u ratno područje trebate nositi laptop ili pametni telefon sa što manje osjetljivih podataka koji bi mogli naštetiti vama, vašem radu i drugim ljudima ukoliko do tih informacija dođe bilo tko zlonamjeran. Sva imena, brojeve telefona i ostale podatke koju su vam na terenu neophodni a ne možete ih zapamtiti radije napišite na papir (i to, po mogućnosti, u šiframa koje sami smislite) i spremite ih na skriveno mjesto u naprtnjaču, odjeću ili obuću. Šifre mogu biti jednostavne ali je važno da ste ih sami smislili.

Na primjer, brojeve možete pisati tako da je 0 zapravo 1, da je 9 zapravo 2 itd. Imena možete pisati tako da koristite nadimke ili još bolje pojmove koje vas podsjećaju na konkretnu određenu osobu a drugima ništa ne znače. Na primjer (“bingo“ za nekoga tko se voli kladiti ili sudjelovati u nagradnim igrama ili “ugao“ za nekoga tko stanuje na uglu

itd). Tako ćete biti sigurniji i vi i ljudi koje poznajete a koji mogu biti meta napada zbog kontaktiranja s vama (na primjer, svjedoci ratnih zločina). Može vam izgledati primitivno ali je vrlo efikasno.

U svakom slučaju, u komunikacijskim uređajima koje nosite u ratno područje imajte što manje podataka. Kada pošaljete neku važnu i osjetljivu informaciju ili izvještaj i dobijete potvrdu primatelja da je dobio što ste poslali, izbrišite to sa svog laptopa, pametnog telefona fotoaparata ili kamere. Ali svakako imajte snimljene neke sigurnosno nebitne bilješke, razgovore, fotografije...jer ukoliko bilo tko zatraži da mu pokažete sadržaj pohranjen u vašim uređajima a vi nemate ništa – bit ćete definitivno sumnjivi. Postoji i mogućnost da podijelite memoriju na svom uređaju tako da je dio sadržaja vidljiv svakome a dio nedostupan bez poznavanja posebne šifre.

Sigurnost komunikacija i informacija pohranjenih u vašim uređajima značajno će biti povećana ukoliko koristite kodiranu komunikaciju (moguće je kodirati i sadržaj elektroničke pošte i telefonskih razgovora) a možete koristiti i alternativne kanale (na primjer, servis elektroničke pošte dostupan online koje ne ostavlja nikakav trag komunikacije u vašim uređajima). Moguće je i instalirati na komunikacijski uređaj “lutajuću“ IP adresu tako da ste za onoga tko vas pokušava locirati stalno na drugom mjestu: u Kanadi, Irskoj, Nigeriji... iako ste zapravo stalno na istom mjestu, u ratnom području na suprotnom kraju svijeta. Neke sustave zaštite jednostavno je koristiti i onima koji nisu stručnjaci za sigurnosne procedure, a za neke su potrebno posebna tehnička znanja i alati. Zbog toga se najbolje prije odlaska u ratno područje obratiti nekom stručnjaku u kojega imate povjerenje kako bi vam instalirao sve zaštitne sustave i podučio vas kako ih koristiti.

Na terenu prikupljajte informacije, ne razbacujte se njima

Nikada ne zaboravite da ste na terenu kako biste sakupili što više informacija korisnih za vaše izvještavanje a ne kako biste ljudima koje sretnete davali informacije: o tome što radite, što ste sve saznali, kamo i s kim namjeravate putovati, koga trebate sresti itd. Govorite o sebi i onome što ste radili, što radite i što ćete raditi u ratnom području te o drugim ljudima povezanim s vašim reporterskim poslom samo koliko je neophodno. Kada govorite o tim temama dajte sugovornicima što više nebitnih informacija, pokušajte izbjeći sve sigurnosno opasne razgovore (ocjene ratnih akcija, politička izjašnjavaanja, neslaganja sa sugovornicima). Govorite što manje možete o bilo čemu konkretnom ali nikada nemojte lagati. Ako budete uhvaćeni čak i u najbenignijoj laži sugovornik će izgubiti povjerenje u vas, a to vas ponekad na kraju može koštati života.

Prije odlaska u ratno područje svakako dogovorite sa bar nekoliko urednika u vašoj redakciji (ili nekoj od redakcija s kojima surađujete, ukoliko ste slobodni novinar) da im

se možete u svako doba javiti kako bi, ukoliko treba, potvrdili vaš identitet te da ste na novinarskom zadatku. Također dogovorite s njima da vas “pokriju” ukoliko se bilo tko bude zaimao tko ste i što radite u ratnom području. Imena i kontakte tih urednika ostavite na vidljivim mjestima u vašim komunikacijskim uređajima i o njima slobodno govorite svojim sugovornicima što je više moguće, kao i tome da im se redovno javljate kako bi bili sigurni da ste dobro. To vam također može spasiti život. Uz kontakte urednika uvijek imajte i kontakte ljudi iz međunarodnih novinarskih organizacija kako biste im se mogli javiti u slučaju potrebe. Također to do znanja dajte ljudima u ratnom području. To je važno i zbog činjenice da su predstavnici međunarodnih organizacija često mnogo veći autoriteti nego urednici ljudima u ratnom području koji vam mogu nauditi uključujući i situacije u kojima vi ili drugi reporteri koji su s vama u društvu budete zarobljeni.

Od pojave televizije u ratna područja zone išli su novinarske ekipe (bar novinar i snimatelj sa vozačem), novine su također slale i novinare i fotoreportere kad god je to bilo moguće a mnogo su rjeđi bili pojedinci. Uglavnom su to bili slobodni novinari, stringeri. Danas jedna osoba može biti i novinar i kameraman, i fotoreporter a često i vozač. No, ako je moguće putovati i boraviti u ratnom području sa još nekim to može biti od pomoći i u radu i u opasnim situacijama. Zbog toga mnogi ratni reporteri vole ići na zadatke sa drugim novinarima pa i razmjenjivati informacije. Važnije je obaviti posao solidno i ostati živ nego imati ekskluzivu a biti mrtav.

Izbjegavajte koliko je god moguće da u ratnom području budete tretirani kao “pridruženi” vojnim ili paravojnim jedinicama. S njima ćete sigurno lakše doći na mjesta gdje sami ne biste mogli, ali na taj način gubite autonomiju. Oni će vas u pravilu smatrati nekim tko je tu da opravdava “našu” a kritizira “njihovu” stranu, promotorom “naše stvari” a ne novinarom kojem je zadatak da izvještava istinito. Ako prihvatite ulogu promotora jedne strane, izgubit ćete integritet, a ako budete izvještavali istinito iako ste zaštićeni ali i kontrolirani od jedne strane možete lako izgubiti i život.

Kako god, ne idite na prvu liniju ratišta ako baš ne morate. Uz ostalo, tamo vam zapravo nitko ne može jamčiti sigurnost koliko god se vi pripremili.

Preživio si ratno područje, kako izvijestiti o onome što si saznao?

Ako ste se dobro pripremili za odlazak u ratno područje, prikupili informacije i izbjegli sve sigurnosne zamke ostaje još dio posla koji se možda čini najlakšim, da pripremite i objavite svoj izvještaj. Kao i za svaki novinarski rad, važno je da je vaš izvještaj iz ratne zone istinit, jasan i zanimljiv. Nikada nemojte izlagati druge ljude dodatnim opasnostima zbog vaših izvještaja, bez obzira jesu li vojnici ili civili, da li su s jedne ili druge strane crte bojišta. Pazite da svojim izvještavanjem ne naštetite niti ljudima koji možda nisu u ratnoj zoni ali su povezani sa onima koju jesu tamo.

Naravno, ne možete znati tko je sve s kime povezan i na koji način ali je važno da u vašem izvještaju nema ničega što nije neophodno za vašu priču a može bilo kome napraviti štetu. Ne objavljujte bespotrebno imena niti točne lokacije niti druge podatke koji nisu neophodni. U ratnoj situaciji to je posebno osjetljivo ali bi trebalo biti pravilo i u svakom drugom novinarskom radu. Možda vam se čini da je prevelik posao i rizik pridržavati se svih navedenih savjeta i na kraju ne moći u izvještaj staviti baš sve što ste čuli i vidjeli. Ako ste ozbiljan profesionalac, tih ćete se pravila pridržavati. “A uvijek postoji i druga opcija” – kaže Saša Leković. “Nju iskreno preporučujem svima koji nisu potpuno spremni za odlazak u ratno područje, rizik boravka tamo i izvještavanje po najvišim profesionalnim standardima glasi: niti ne razmišljajte o poslu ratnog reportera.”

U trenutku početka rata u Hrvatskoj, kad se u krvi raspala tadašnja Jugoslavija, Saša Leković imao je već 12 godina novinarskog iskustva. Nikada ranije nije imao niti želju niti potrebu da bude ratni reporter, niti je osobno poznao niti jednog ratnog reportera koji bi ga mogao savjetovati. Kad je shvatio da je rat neizbježan, najprije je odlučio da će ostati u svom gradu koji je postajao ratno područje zona, da će ostati novinar i da ne želi biti propagandist koliko god ga to koštalo. Nakon toga se počeo pripremati, ali kad se rat raspalsao dolazio je u situacije koje nije mogao predvidjeti. Ovo što slijedi dio je primjera iz njegovog osobnog iskustava ratnog reportera i pokušaj da objasni kako je došao do toga da su korisni savjeti spomenuti na početku ovoga priručnika.

Primjeri/Prethodna iskustva

“Prije nego što je rat u Hrvatskoj počeo, već sam 12 godina radio na lokalnoj radio stanici u Daruvaru, gradiću na sjeverozapadu Hrvatske, te kao lokalni dopisnik nacionalnog dnevnog lista *Vjesnik* i sedam godina kao dopisnik drugog nacionalnog dnevnog lista, *Večernjeg lista*. Urednici u oba lista imali su u mene potpuno povjerenje. Nisu na moje područje slali novinare iz sjedišta redakcije u Zagrebu da me zamijene čak niti kada bi trebalo izvještavati o dolasku predsjednika države. No jednoga vikenda u proljeće 1991. u Pakracu, gradiću dvadesetak kilometara istočno od Daruvara dogodilo se nešto što je zapravo bilo početak rata. Policajci srpske nacionalnosti u lokalnoj policijskoj stanici razoružali su kolege hrvatske nacionalnosti te ih uzeli ih za taoce započevši oružanu pobunu protiv državne vlasti.

“Odgovor države bio je zabrana ulaska na područje Pakraca svima osim onima sa posebnom dozvolom Ministarstva unutarnjih poslova. Moj dugogodišnji fotoreporter Toni Hnojčik i ja tu dozvolu nismo dobili. Redakcija nas se praktično odrekla. Pomoćnik ministra unutarnjih poslova preuzeo je stvarnu kontrolu nad sadržajem *Vjesnika* koji je bio vladin list. Ne obavijestivši nas što se događa, iz *Vjesnika* su na teren koji je praktično postajao ratno područje poslali novinara i fotoreportera kojima je MUP dao dozvolu ulaska u Pakrac i koji su trebali izvještavati onako kako je to odgovaralo vlastima.

“Kako je lokalna radio stanica u Daruvaru bila posljednja točka na putu od redakcije *Vjesnika* u Zagrebu do zabranjenog područja oko Pakraca, kolege iz *Vjesnika* došli su potražiti pomoć. Naime, njihov vozač trebao se vratiti u Zagreb i tražili su da ih do Pakraca odveze netko od lokalnih poznavatelja puta do Pakraca i samoga grada. Kako sam sa kolegom Hnojčikom tada već radio u timu više od deset godina, odmah smo obojica reagirali jednako. Ponudili smo da Toni vozi kolege. Njega i njegov auto su poznavali svi na tom području. Novinari *Vjesnika* ponudu su prihvatili.

“Toni je uvijek imao uz sebe spreman fotoaparat u svojoj naprtnjači. Nitko ga nije pregledao niti bilo što pitao. Kada je dovezao *Vjesnikove* novinare u Pakrac i dogovorio s njima kada i gdje da ih čeka, oni su otišli uzeti izjave lokalnih policijskih i civilnih predstavnika, a Toni je nesmetano fotografirao. U dogovoreno vrijeme na dogovorenom mjestu našao se sa novinarima *Vjesnika* i dovezao ih do Daruvara. Opet ga nitko nije pregledao niti išta pitao.

“Dok su kolege čekale vozača iz Zagreba, već je u Daruvar stigao vozač *Večernjeg lista*, kako sam dogovorio s tamošnjim urednikom čim je Toni krenuo ka Pakracu, te je preuzeo snimljene filmove (podsjećam, tada nije bilo drugog načina). Kada su novinari *Vjesnika* stigli u redakciju, sutrašnje novine su već bile u tisku. Mirno su otišli kući vjerujući da jedini imaju izvještaj iz ratnog područja. Nikada nisam saznao kako su oni i njihovi urednici osjećali slijedećeg jutra kad su otvorili *Večernji list* koji je, uz glavnu najavu na naslovnici, imao veliku fotoreportažu na dvije središnje stranice.

“Za Tonija i mene završilo je dobro, ali u svakom slučaju ovakve poduhvate ne preporučujem, čak i kada ste na ‘domaćem’ terenu. Uhvate li vas vojska ili policija bez dozvole na području za koje je dozvola obavezna, a pogotovo ukoliko se to dogodi dok fotografirate, snimate ili razgovarate sa vojnicima, policajcima i lokalnim stanovništvom, riskirate da budete uhićeni, pretučeni, optuženi za špijunažu ili čak ubijeni.”

Novinar je najprije čovjek a tek onda novinar: evakuacija bolnice, uplašeni kolega

“Nakon te prve epizode iskustva izvještavanja u ratnim uvjetima, i mnoge druge tijekom rata u Hrvatskoj vezane su za područje Pakraca i susjednog Lipika, područje koje je među najviše stradalima u tom ratu. I sva su povezana sa sigurnosnim rizicima jer su se događala praktično na prvoj liniji bojišta. Toni i ja nismo više radili za *Vjesnik* već samo za *Večernji list* i povremeno za neke agencije ili redakcije iz inozemstva. Jednoga dana u Daruvar je došao kolega iz *Vjesnika* (ali ne onaj kojega je Toni vozio u Pakrac) i molio me da mu pomognem stići u Pakrac koji je tada bio gotovo u potpunom okruženju snaga srpskih pobunjenika. Znao sam jedini put kojim se moglo proći ali kad smo krenuli shvatio sam da se situacija na bojištu promijenila. No tada više nismo mogli natrag. Naišli smo na lokalne hrvatske snage i pristao sam da nas povezu kombijem koji je šumskim putevima trebao prevesti hranu.

“Shvatio sam da ja moram donositi odluke za obojicu. Kolega je bio uplašen i neiskusao u sličnim situacijama ali čak i da nije bilo tako u kriznim situacijama nema previše vremena za razmišljanje i dogovaranje. Netko mora preuzeti odgovornost – i za sebe i za druge. Kad smo stigli na cilj, brdo iznad Pakraca, shvatio sam da se nešto čudno događa. Bila je potpuna tišina. Rekli su nam da ne možemo natrag jer se ‘priprema akcija’. Kad ti to netko kaže usred ratnog područja zone iz kojega ne možeš izaći – ne postavljaš suvišna pitanja.

“Upravo tako su nam rekli: čekajte tu gdje jeste i ništa ne pitajte. Nakon nekoliko sati čekanja, ugledao sam među vojnicima lokalnog momka kojega sam poznao. On mi je objasnio da se priprema evakuacija mentalnih bolesnika iz pakračke bolnice jer je taj odjel sa nekoliko desetaka pacijenata i nekoliko liječnika i sestara ostao odsječen. Sa drugom stranom dogovoreno je primirje dok se bolnica ne evakuira. Čekao se mrak jer bolnica je bila odlično vidljiva sa okolnih brda i nitko nije mogao jamčiti da, unatoč primirju, danju netko neće zapucati kada vidi protivničke vojnike.

“Kad se smračilo, moj me poznanik upitao želimo li kolega i ja ići u evakuaciju bolesnika. Kolega se sada već tresao od straha ali ja sam pristao i u njegovo ime. Ako u ratnom području imate uz sebe osobu koja je ustrašena i ne možete predvidjeti njene reakcije, ne odvajajte se od nje. Autobusi ugašenih svjetala spustili su se do rječice s čije je druge strane bila bolnica i preko rječice na rukama smo preveli bolesnike i medicinsko osoblje (dio njih i prenijeli jer nisu mogli hodati), smjestili ih u autobuse i odvezli na sigurno. Kolega i ja objavili smo reportaže o tom događaju. Bio je to jedini puta tijekom toga rata da nisam sudjelovao samo kao novinarski promatrač. Razlog je što je to bila humanitarna a ne ratnička akcija. I novinari su prije svega ljudi i mislim da tako treba biti i u ratu.

“To je važno imati na umu i prilikom izvještavanja. Niti jedna priča nije vrijedna toga da zbog nje uništite nečiji život. I u najtežim uvjetima reporter mora poštivati najviše profesionalne standarde.“

Najvjerojatnije nitko neće kopati po vašem prljavom rublju: to je odlično skrovište

“Nakon situacije u kojoj je reporter ušao u zabranjeno područje koristeći lukavstvo (operacija ‘vozač Toni’) dogodila se situacija u kojoj smo Toni i ja već bili u ratnom području ali je tek tada zabranjen ulazak u njega jer je počela borbena akcija. Tko je nakon toga želio izaći iz ratnog područja detaljno je kontroliran a novinarima su prije izlaska oduzimate snimke i bilješke. To se događalo u proljeće 1995. godine kada smo već imali četverogodišnji reporterski ‘ratni’ staž i bili odlično pripremljeni za takve situacije.

“Kako je prije zabrane ulaska u ratno područje bilo moguće doći automobilom bez velikog rizika, to smo i učinili. Kad je zabranjen izlazak iz ratnog područja, odlučili

smo se odvojiti. Toni je ostao snimati, a ja sam snimljene filmove sakrio u torbu sa prljavom odjećom (koju smo imali upravo za takve situacije). Kad me vojnici ili policajci budu pregledavali na izlasku kod mene neće naći opremu za snimanje, a ako i pogledaju u torbu sa prljavim rubljem mala je vjerojatnost da tražiti filmove po džepovima prljavih i smrdljivih hlača i košulja na dnu torbe. Tako je i bilo. Danas uglavnom nije potrebno na taj način iznositi snimke, ali trik može biti koristan (na primjer, ako nosite neki dokument ili bilo što drugo što je važno za vaše izvještavanje).“

Ponekad moraš lagati i varati – da preživiš. Ali ne čini to kad nije neophodno

“Kao lokalni ratni reporter povremeno sam izvještavao i za redakcije koje nisu imale novinare u ratnoj zoni. Jedna od njih bila popularna zagrebačka radio stanica *Radio 101*. Jednom su mi javili da će na teren doći kolegica iz Zagreba i zamolili da je povedem u selo gotovo na crti bojišta. To je selo bilo zanimljivo jer je tamo bila smještena kontroverzna dragovoljačka postrojba. Velika većina stanovništva lojalnog državnoj vlasti smatrala je te borce herojima. Istovremeno sumnjalo se da su činili ratne zločine nad civilima.

“Toga dana moj fotoreporter bio je na drugom zadatku, a ja sam krenuo u selo sa kolegicom. Ukratko sam joj objasnio sigurnosne mjere ali je nisam htio suviše uznemiravati. Htio sam da najprije posjetimo jedinicu pa da nakon toga detaljno razgovaramo. Kad smo sjeli u auto, na iznenađenje kolegice zamolio sam je da snimi što ću joj reći. Nisam govorio dugo. Sve što sam rekao bilo je da postrojba ka čijem zapovjedništvu smo krenuli skupina heroja, divnih ljudi koji brane svoju domovinu i da nije istina da su ikada počinili bilo kakav zločin, pogotovo ne prema civilima.

“Izveo sam ovu predstavu za svaki slučaj. Tek kad smo stigli u selo shvatio sam da bi mi to moglo spasiti život. Dovedi su nas u zapovjedništvo gdje je glavnu riječ vodio čovjek kojega do tada nisam vidio. Bio je očito drogiran i pijan ali svi su ga slušali. Izgledalo je čak i kao da ga se boje. Počeo nas je ispitivati. Kad samo rekli da smo novinari, tražio je imena i telefonske brojeve naših urednika. Dobio ih je ali nije bio zadovoljan. Mene je smatrao špijunom i odlučio da moram biti ubijen. Naredio je dvojici vojnika da me izvedu i naoružani čuvaju dok on nasamo razgovara sa kolegicom.

“Nikada neću saznati što bio razlog tom postupku: što je ona žena, što dolazi iz glavnog grada ili što je tu prvi put. Ili se u međuvremenu njegov bijes stišao iz nekog drugog razloga. Kako god, kolegica mu je pustila snimku moga hvalospjeva o postrojbi i to je vjerojatno odlučilo da me ipak ne ubije. Obmana i svjesna laž mi je taj put spasila život ali nikada ne lažite i ne obmanjujte ako nije neophodno. Niti dok prikupljate informacije na terenu a još manje u svojim javnim izvještajima.“

Vojnici najprije pucaju pa tek onda pitaju: kako ih spriječiti da zapucaju na novinara

“Još sam jednom u ratnom području bio određen za likvidaciju a spasila me je dobra priprema. I sreća. Bez sreće u ratu, na žalost, niti najbolja priprema ne pomaže. Ali bez odlične pripreme izgubljeni ste prije i nego što uđete u ratno područje. Toga dana sam doveo dvoje kolega iz drugih redakcija u mjesto koje je bilo gotovo razrušeno i prazno. S obzirom na to da je postojala mogućnost napada na mjesto, uz policajce i vojnike tu je bilo samo nekoliko starijih stanovnika čija je evakuacija trajala.

“Kad smo došli u mjesto, javili smo se šefu policije i zamolili da nam da pratnju dok smo ondje jer želimo pratiti evakuaciju. Odredio je dva policajca koji su krenuli s nama. Kolege su u pratnji jednog policajca ušli u obližnju kuću odakle je trebalo evakuirati staricu. Kako se ona opirala evakuaciji policajac koji je ušao u kuću pozvao je kolegu koji je ostavo vani sa mnom da mu pomogne. Nisam bio sam na ulici niti 30 sekundi kada me iznenada okružila skupina naoružanih vojnika tvrdeći da sam špijun i da će me ubiti.

“Uvjeravanje da sam novinar nije pomoglo pa sam počeo što sam glasnije mogao dozivati imenima policajce koji su ušli u kuću. Rekli su mi svoja imena kad smo se upoznavali. To je zbunilo vojnike a nakon nekoliko povika policajci su s pojavili. Rekli su da sam novinar i da imaju zapovijed da pucaju u svakoga tko me ugrozi. Vojnici su odustali od namjere da me likvidiraju i objasnili kako sam sličan opisu osobe za koju im je rečeno da je neprijateljski špijun.“

Ne budite naivni, u ratu situaciju nikada ne kontroliraju novinari

“Prilikom da izvještavam iz rata u Bosni i Hercegovini dobio sam nakon što sam već imao više od godine iskustva ratnog izvještavanja u Hrvatskoj. Prvi pothvat bio je potpuno lud. Fotoreporter (danas, na žalost, pokojni) Goran Suljić i ja odlučili smo se kriomice uvući u područje u Zapadnoj Bosni koje su kontrolirale bošnjačke/muslimanske snage koje nisu prihvaćale autoritet vlasti u Sarajevu a surađivale su sa srpskim snagama u BiH te hrvatskim snagama u Hrvatskoj, dakle, sa vojskama koje su ratovala između sebe. Radili smo tada za tjednik *Arena*.

“To je bilo dobro jer je *Arena* bila obiteljski tjednik prije rata vrlo popularan u svim krajevima bivše Jugoslavije i nije imala snažan politički predznak koji bi bilo koju stranu previše iritirao. Ali shizofrena situacija u kojoj nikada ne znaš tko se danas uz koga bori protiv koga nije baš najbolja za planiranje tajnog novinarskog putovanja ratnom zonom tijekom kojega moraš iz područja koju kontroliraju jedni prijeći preko područja koje kontroliraju njihovi neprijatelji da bi došao na područje koje kontroliraju oni za koje ne znaš s kim su toga dana u dobrim a s kim u lošim odnosima.

“Zaključili smo kako je nemoguća misija da samostalno stignemo do cilja. Odlučili smo se priključiti skupini ljudi iz Zapadne Bosne koji su radili u raznim zemljama i željeli su iskoristiti primirje da posjete svoje obitelji. Ali u autobuse koji su ih trebali prevesti do Velike Kladuše, središta Zapadne Bosne, i nakon nekoliko dana vratiti natrag u Hrvatsku, nije se moglo ući bez detaljne provjere. Jedini način da se Goran i ja ukrcamo bio je da za uslugu zamolimo organizatora toga konvoja.

“Organizator je bio brat Fikreta Abdića, čovjeka koji bio vladar Zapadne Bosne a nakon rata je u Hrvatskoj odslužio zatvorsku kaznu za ratni zločin. Goran i ja ubačeni smo u autobus u kojem je bila i supruga Fikreta Abdića. Taj je autobus očito imao poseban tretman. Na kontrolnim punktovima nitko nas ništa nije pitao. Na putu i u nekoliko dana provedenih u Zapadnoj Bosni svjedočili smo mnogim događajima iz kojih je bilo vidljivo da svatko sa svakim trguje (naftom, hranom, oružjem) uključujući i one čije se vojske međusobno ubijaju.

“Po povratku objavili smo sve za što smo imali dokaze, bez obzira na koga se odnosilo. Nismo prešućivali ružne postupke Abdićeve vlasti i vojske da bismo se odužili. Niti je to od nas netko tražio niti bismo to napravili da je i traženo. Jedno lice sa puta natrag pamtim do detalja i nakon 20 godina iako sam ga vidio samo tada i samo nakratko. Na srpskom punktu u autobus je ušao mladi vojnik. Prošetao je autobusom, na izlasku se nagnuo do mene i šapnuo: ‘Vi niste normalni. Ja se ne bih usudio.’ Ne znam čime je Abdić odbrovoljio ili ucijenio vladare raznih vojski da Gorana i mene ne diraju, ali sam tog trenutka shvatio da su svi znali tko smo i dovoljno je bilo da se na sekundu nađemo pred cijevi nekog suviše nervoznog vojnika koji puca bez pitanja i da budemo mrtvi. Ne pokušavajte ponoviti našu predstavu ni pod koju cijenu.”

Iskusni obavještajci + neiskusni novinari + jedan pokvaren

“Tijekom rata u Bosni i Hercegovini sa kolegom Suljićem dobio sam priliku biti i među većom skupinom novinara kojoj je omogućeno da sudjeluje u konvoju ‘Bijeli put’ kojim je iz Hrvatske u središnju Bosnu poslana humanitarna pomoć. Hrvati u središnjoj Bosni koji su čekali pomoć mjesecima su bili u obruču Bošnjaka/Muslimana a usred tog obruča, u starom dijelu gradića Viteza, Bošnjaci/Muslimani bili su u okruženju Hrvata. Put do središnje Bosne i natrag, koji bi inače trajao dva-tri dana, usred zime i rata trajao je 15 dana.

“Da bi konvoj prošao, dogovoreno je primirje. U svakom od kamiona sa humanitarnom pomoći uz vozača bilo je i rezervni vozač te još poneko od sudionika konvoja u kojem su, uz novinare, bili i liječnici i ostalo medicinsko osoblje. Već pri odabiru kamiona u kojem će putovati mnogi su novinari pokazali da su potpuno nepripremljeni. To je bilo i razumljivo jer su ih urednici (uglavnom i sami bez sličnih iskustava) poslali kao da idu na izlet. Neki od novinara u konvoju do tada su izvještavali samo za gradsku rubriku.

“Kako god, oni koji su odabrali ‘svoj’ kamion prema simpatičnosti vozača, vozačevom glazbenom ukusu ili po nekakvoj jednako blesavoj logici, to su sto puta požalili. Ako ne prije onda kad su nas bošnjački/muslimanski vojnici zaustavili na vrhu planine preko koje ide hrvatsko-bosanskohercegovačka granica i držali tamo nekoliko dana i noći na temperaturi toliko niskoj da se zamrzavalo gorivo u nekim kamionima. Goran i ja smo odabrali snažan, nov kamion koji je imao prostranu kabinu i alternativno grijanje. Nije nas zabrinjavalo što su vozač i njegov zamjenik bili namrgođeni tipovi na čijim se licima vidjelo da im ide na živce što su u kamion primili novinare. Možda tog trenutka nismo bili na najsigurnijem mjestu na svijetu, ali sigurno jesmo na jednom od najsigurnijih mjesta u konvoju. Pred kraj puta, čak smo i mi, reporteri sa ratnim iskustvom, morali oblačiti naopako okrenutu odjeću koliko je bila prljava. Kako je bilo onima koji su krenuli na ‘izlet’, ne moram ni spominjati. U takvim uvjetima to nije samo stvar higijene nego i zdravlja. Pravi sigurnosni problem.

“U nekoliko dana na vrhu planine bošnjački/muslimanski vojnici su pretraživali konvoj ne bi li pronašli skriveno oružje ili nešto drugo što se nije moglo smatrati humanitarnom pomoći. Nisu našli ništa vrijedno spomena ali smo mogli nastradati zbog kolege novinara koji je u radijskim i TV izvještajima pripremljenima daleko od bojišta govorom mržnje satanizirao Bošnjake/muslimane uključujući i izmišljene ‘vijesti’ o tome kako ‘muslimanski vojnici maltretiraju sudionike zarobljenog humanitarnog konvoja’. To smo bili mi. Jesmo bili nekoliko dana na vrhu planine, jesu nas zadržali bošnjački/muslimanski vojnici, ali nas nisu maltretirali. No, slušali su te izvještaje kao i mi i nitko nam nije mogao jamčiti da netko od njih neće izgubiti živce. ‘Kolega’ i njegovi urednici radili su oni što novinari nikada ne bi smjeli učiniti.

“Iskusnijim reporterima u konvoju odmah je bilo jasno da su rezervni vozači uglavnom i obavještajci. To se moglo vidjeti po njihovom ponašanju tijekom puta (uglavnom su šutjeli ili su razgovarali međusobno podalje od ostalih, iz jednog kamiona su prelazili u drugi; za vrijeme dok je konvoj stajao neprekidno su šetali od jednog kraja konvoja do drugoga pažljivo gledajući i slušajući što se događa). Događalo mi se tijekom rata da su mi neki obavještajci otvoreno prilazili tražeći informacije. Nikada nikome nisam rekao ono što već nisam objavio. Ovi to nisu činili. Njihov zadatak putem bio je da zapažaju sve što vide i čuju a nakon dolaska na cilj sigurno su imali već jasno razrađen plan aktivnosti. Novinari su im potencijalno bili zanimljiv izvor informacija tek u povratku, kada budu razgovarali o tome što su čuli i vidjeli u srednjoj Bosni. U ovoj prvoj fazi puta novinari su bili su meta njihovog zanimanja samo kao moguća sigurnosna opasnost (ako kažu ili naprave nešto što bi bilo opravdanje bošnjačkim/muslimanskim vojnicima za još jedno ponavljanje pretresa ili primjenu sile). U svakom slučaju, morate znati da u bilo kakvim organiziranim grupama koje u ratu idu preko crte bojišta uvijek ima i obavještajaca. I oni, poput novinara, tragaju za informacijama ali nisu nam oni kolege s kojima trebamo dijeliti informacije.

“U povratku konvoj je napadnut, jedan je vozač ubijen, nekoliko je ljudi ranjeno a nakratko je zaustavljena i maltretirana i ekipa Hrvatske televizije. Teško je reći što je pravi razlog ali TV ekipa bila je prepoznatljiva po kameri a lice novinarkе HRT-a bilo je poznato sa TV ekrana i moguće je da su napadnuti kao simbol toga trenutka ‘neprijateljske‘ TV. U sličnim situacijama uvijek je bolje na zadatak slati novinare koji nisu vrlo poznati i na svaki način novinari se ne trebaju isticati u grupi – niti izgledom, niti ponašanjem. Ali ako je kolega unatoč toga napadnut, dajte mu svaku moguću zaštitu. Ne vrijedi se svađati s napadačem. Tražite da razgovarate s njegovim zapovjednikom. Recite napadaču da znate njegovo ime i da ste već poslali poruku tko je on i da je napao novinare. Ako treba blefirajte. Lažite. Važno je da mu poljuljate sigurnost. Naravno, što god vi učinili možda neće pomoći. Ali ako se predate, tada i vi i kolega imate još manje šanse. Ako je moguće povući se iz sukoba to je najbolje rješenje.“

Izvjestavanje u ratnim uvjetima izvan ratne zone

“Tako službeno nikada nije proglašen rat između Hrvatske i Srbije, tadašnja vlast u Srbiji i velik dio tamošnjeg stanovništva podržavali su srpske pobunjenike u Hrvatskoj, a na hrvatska ratišta u pomoć su im dolazili i dragovoljci (dobrovoljci) iz Srbije. Dugo nije bilo prometnih pa čak niti telefonskih veza između Hrvatske i Srbije, a atmosfera je bila takva da su hrvatski novinari u Srbiji i srpski u Hrvatskoj uglavnom smatrani neprijateljima. Kad sam u proljeće 1993. godine odlučio otići u Srbiju izvještavati za hrvatski tjednik *Globus* zapravo je bilo kao da idem u ratno područje.

“Morao sam imati dobar razlog da bih uspio ući kao hrvatski novinar u Srbiju, ali sam morao i učiniti sve što je moguće kako bih se tamo zaštitio. Otišao sam u najbliže mjesto u Mađarskoj i sa telefonske govornice nazvao nekoliko najpoznatijih političara u Srbiji, s nekima dogovorio intervju i te telefonske razgovore snimio. Zatim sam iz zagrebačkog ureda novinske agencije *Associated Press (AP)*, s kojom sam tada povremeno surađivao, u *AP*-ijev ured u Budimpešti telefaxom poslao informaciju kada stižem u Srbiju i s kim ću sve raditi intervju. Od tamo infomacija je prosljeđena u beogradski ured *AP*-ija. To je bila prva linija osiguranja.

“U Srbiju sam putovao tako da sam iz Hrvatske jednim autobusom išao u Mađarsku a na mađarsko-srpskoj granici prešao u drugi autobus, koji je išao u Beograd. Sa srpske strane granice me gotovo dva sata ispitivao obavještajni časnik (oficir). Pokazao sam mu telefax poruku i rekao da za moj put, uz kolege u redakciji *Globusa*, znaju kolege u tri ureda *AP*-ija. Također sam rekao da imam dogovor sa radio-amaterima iz Hrvatske, koji su i u ratu komunicirali sa radio-amaterima iz Srbije, da se redovito javljam nekom od radio-amatera u mreži i da podignu buku ukoliko se ne javim na vrijeme. To je bila istina. Obavještajac me na kraju pustio da nastavim put nakon što sam odbio njegovu ponudu da zamijenimo diktafone/tonske snimače. To je ionako rekao smijući se jer mu je bilo jasno kakav će biti

odgovor. Nikada ne uzimajte ništa ni od koga ako osobu dobro ne poznajete. Može vas skupo koštati jer ne znate što je skriveno u onome što ste uzeli. Jedna od mogućnosti je da to bude droga. Pouzdan način da vas se uhiti, ispituje, ucjenjuje i ako ne surađujete – osudi.

“Na kraju su gotovo svi političari s kojima sam dogovorio intervju odustali. Vjerujem da pristajući nisu niti očekivali da ću zaista doći da ih intervjuiram. Zbog toga su, kad sam se pojavio, mnogi odlučili otkazati dogovor. Oni su mi ionako uglavnom bili izgovor da nesmetano uđem i boravim u Srbiji. Zanimale su me reportaže o životu običnih ljudi. O tome se u Hrvatskoj malo znalo jer su svi bili fokusirani na politiku.

“Posredstvom kolega iz *AP*-ija dobio sam mogućnost da intervjuiram Vojislava Šešelja, člника ultranacionalističke Srpske radikalne stranke (danas haškog optuženika za ratne zločine, koji je 2014. privremeno oslobođen zbog bolesti). On je u to vrijeme tražio da mu novinari plate intervju pa su ga svi bojkotirali. Niti ja nisam želio platiti ali, zbog bojkota njemu je bilo stalo da nekome da intervju, pogotovo hrvatskom novinaru. Znao je da će to odjeknuti. Zbog toga je pristao razgovarati sa mnom besplatno ali je imao jedan uvjet. Tražio je da mu na razgovor donesem njegov raniji intervju objavljen u *Globusu*. Tvrdio je da to traži jer taj intervju nije čitao ali znao sam da laže.

“U naslovu i podnaslovu tog intervjuja opisan je kao fašist i ratni zločinac. Očito je odlučio poigrati se sa mnom, ucjenjivati i plašiti me. Opet je proradila “*AP veza*“ Beograd-Budimpešta-Zagreb. Kolege iz redakcije *Globusa* poslali su mi intervju, ali je promjenjena originalna oprema teksta koja je u tom jedinom primjerku ‘specijalnog izdanja’ postala neutralna, bez teških optužbi. S tako prerađenom opremom intervjuja krenuo sam na razgovor. Tek šesti taksist pristao me je povesti do sjedišta SRS-a. Svima sam se predstavio, rekao kamo idem i dao im posjetnicu. Bilo je važno da što više ljudi zapamti tko sam, kako izgledam i kamo sam otišao jer nisam znao kako će Šešelj reagirati kad mu pokažem prerađeni intervju.

“Najprije me ponudio kavom uz cinični osmjeh rekavši kako nije otrovana. On je zlikovac, možda je i lud, ali svakako nije glup. A nitko pametan ne bi praktično u svojoj kući otrovao stranog novinara koji se potrudio svima dati do znanja da je otišao k njemu, što sam mu i rekao. Samo je nakratko pogledao intervju. Znao je da dobio prilagođeni primjerak a znao je i da ja znam da zna. Nije komentirao. Kad je intervju bio napravljen, predstava je završena tako što me je na izlazu napala Šešeljeva stranačka kolegica tvrdeći kako sam je mučio i silovao u nekom hrvatskom zatvoru. Iako sam znao da je to samo pokušaj zastrašivanja, nije mi bilo svejedno, pogotovo što je i nekoliko bijesnih muškaraca krenulo ka meni. Samo sam pristojno ponavljao kako nikada nisam bio u logoru niti sam bilo koga mučio i silovao. To ih je ‘ugasilo’ jer nisu osjetili strah. Kako god, ako ste dovoljno ljudi da odete u ‘vučju jazbinu’ bar se pobrinite da to svi znaju. A i da ‘vuk’ zna da svi znaju.“

Ostali posebni primjeri iz ratnih područja

Afganistan: Osobna cijena preživljene priče

Aasif je radio za jednu od najpoznatijih medijskih kuća u Kandaharu. Mlad i predan novinar, izvještavao je kritički o talibanima i afganistanskoj vladi. Bio je svjestan da njegovo pisanje može uzrokovati problem njegovoj obitelji ali odlučan da mora nastaviti svoje djelovanje.

Nakon mjeseci neprekidnih prijetnji talibana i afganistanske obavještajne službe, uključujući upozorenja da bi mogao biti kamenovan do smrti ukoliko ne prekine svoje izvještavanje, pripadnici obavještajne službe su posjetili Aasifovo radno mjesto dok je bio na terenu. Također su se zaustavili pokraj njegove kuće kako bi uplašili njegovu suprugu. Nakon eskalacije prijetnji Aasifov poslodavac je kontaktirao koordinatera Sigurnosnog komiteta afganistanskih novinara u Kabulu kojega je utemeljila Međunarodna medijska potpora.

Nakon istraživanja slučaja i potvrđivanja prijetnji Aasifu, koristeći svoju mrežu pokrajinskih predstavnika, vladinih dužnosnika, plemenskih starješina i drugih izvora, Sigurnosni komitet je utvrdio da su to prijetnje petog, najviše stupnja na ljestvici koja počinje sa prvim stupnjem. To je zajamčilo neodgodivu zaštitu i evakuaciju Aasifa i njegove supruge.

Dok su bili u sigurnoj kući na tajnoj lokaciji, Sigurnosni komitet i IMS organizirali su praktične pojedinosti njihove evakuacije izvan zemlje. Aasif i njegova supruga dobili su nove putovnice (pasoše), ali, bojeći se da bi članovi njihove obitelji mogli napadnuti iz osvete, bili su rastrzani između odluke da odu ili da ostanu.

Nakon dana nepodnošljivih razmišljanja, odlučili su odletjeti. Par danas živi u Europi, ali su i dalje traumatizirani svojim iskustvom. Članove njihove obitelji talibani su ubili iz odmazde.

Sigurnosni mehanizam Međunarodne medijske potpore (IMS) u Afganistanu

Afganistanski Komitet za sigurnost novinara uspostavio je sigurnosni mehanizam raširen u cijeloj zemlji koji uključuje jedinicu za nadzor slobode izražavanja koja dokumentira nasilje nad novinarima; pokrajinski sigurnosni tim, 24-satnu hitnu telefonsku liniju, sigurne kuće, sigurnosni fond za hitnu potporu i praktični sigurnosni trening za novinare uključujući savjetovanje o traumama i novinarske treninge osjetljivosti u konfliktima.

(Izvor: Međunarodna medijska potpora (IMS): Poduzimanje akcija za zaštitu novinara)

Tri tjedna talac u Slovjangsku

Serhiy Lefter je ukrajinski novinar koji radi za poljsku nevladinu organizaciju, kojeg su tri tjedna zatočenog držali proruski militanti u Slovjangsku, u samoproglašenoj Narodnoj Republici Donjeck. Ubrzo po puštanju iz pritvora 6. svibnja, Lefter je o svom mučnom iskustvu razgovarao s Dmitrijem Volchekom, ruskim dopisnikom iz RFE/RL-a Ruski servis.

“U početku su me zaista sumnjičili. Sve nas – da su neki iz nacionalističkog pokreta Desni sektor ili da su ‘banderovci’ (ur.: odnosi se na ukrajinskog nacionalističkog vođu iz Drugog svjetskog rata Stepana Banderu), posebno ako je s desne strane Dnjepra. Sumnjivi su im bili svi, pogotovo došljaci. Zatim su nas počeli provjeravati. Ispitivanje. Provjeravali su dokumente vrlo pažljivo. Mene su sumnjičili za špijunažu i pritvorili me. Slao sam izvještaje svom koordinatoru iz udruge Otvoreni dijalog o tome što se događa u Donjecku. Poslije je tijekom ispitivanja, po pitanjima koja su postavljali, postalo jasno da znaju da sam novinar, ali su nastojali dobiti neke informacije koje bi ukazivale na moguće kontakte s Desnim sektorom. Premda su znali da sam novinar, počeli su istraživati moje društvene mreže i pronašli da sam bio na Majdanu (ur.: kijevski trg na kojem su tjednima trajale proeuropske demonstracije), što je s njihove točke gledišta već samo po sebi bilo loše po mene. Tako je to bilo.“

Američki fotograf priča kako su ga sirijski pobunjenici, pod optužbom da radi za CIA-ju, zatočili, bičevali i tukli te držali u mračnoj ćeliji 7 mjeseci

Matthewa Schriera, 35, iz Syosseta, New York, zatočili su pripadnici Jabhat al-Nusre, militantne grupe povezane s al-Qaedom. Uhićen je dok je putovao u Siriju lanjskog prosinca (decembra) za vrijeme svog prvog putovanja u ratno područje zonu. Odveden je u vojni kompleks u blizini Aleppa i zatočen s još jednim Amerikancem – koji je možda još uvijek zatočen – prije bijega, kako kaže, kroz rupu u podrumskom prozoru 29. srpnja.

Prije bijega su ga, kaže Schrier, tukli metalnim kablovima po tabanima i podvrgavali elektro-šokovima. Kaže da su mu pobunjenici ispraznili bankovni račun i slali e-mailove njegovoj obitelji pretvarajući se da ih šalje sam uvjeravajući ih da je dobro.

U ovom priručniku odlučili smo ne otkriti identitet drugog američkog zatvorenika na molbu njegove obitelji.

Prije vijesti o otmici Schrier je bio samo jedan od nekolicine zapadnjaka na teritoriju pod kontrolom pobunjenika. Nije putovao, kaže, po narudžbi neke medijske kuće i namjeravao

je napustiti Aleppo 31. prosinca taksijem. No vozilo je zaustavljeno i njega su oteli pobunjenici.

(Izvor: The New York Times)

Njemački novinar o tome kako je preživio ISIL

Njemački novinar Jurgen Todenhofer, 74, proveo je s borcima ISIL-a 10 dana u Mosulu u sjevernom Iraku. Todenhofer je prvi zapadni reporter koji je to učinio i preživio da bi o tome govorio.

“Sve je bilo neudobno. Ponekad nije bilo ni hrane ni vode, posljednji dan nismo imali što jesti. Jednostavno zato što su odabrali za boravak one kuće u kojima nitko ne bi ni pomislio da nekog ima. Morali su se skrivati jer su vani padale američke bombe.

“Jedna od najtežih situacija je bila u Mosulu kad je dron identificirao neke koji su bili s nama i ispustio bombu ciljajući na vojsku i humanitarnu pomoć iz zemalja u međunarodnom sukobu s naoružanim grupama.

“Bilo je vrlo nelagodno kad smo se vratili u Raqqu nakon nekoliko dana u Mosulu. Kasnili smo tri dana, a dva prije povratka, kad smo trebali biti tamo, stan u kojem smo živjeli su uništili sirijski bombarderi. Više nije bilo ni prozora ni vrata. Staklo posvuda. Znali smo da bismo bili mrtvi da smo se vratili na vrijeme.

“Prelaz preko granice je također bio izuzetno zastrašujući. Nekoliko dana prije našeg prelaska bilo je nekakve pucnjave, a na kraju puta, već blizu granice, da biste se dočepali sigurnosti, morate pretrčati oko 1.000 metara sa svom svojom odjećom i opremom. Tisuću metara je jako daleko kad trčite da biste sačuvali život, a oko vas su tornjevi s mitraljezima“, ispričao je Todenhofer.

(Izvor: Al Jazeera)

Sirija je za novinare najopasnije mjesto na svijetu

Umorstvo Jamesa Foleyja (2014.), kojeg su ubili islamski militanti nakon otmice u Siriji 2012, svratilo je pažnju na opasnosti izvještavanja iz te zemlje.

To je, prema podacima Odbora za zaštitu novinara (CPJ) i njujorškog lobija za slobodu novinarstva, za novinare bilo najopasnije mjesto na svijetu više od dvije godine.

Najmanje 69 novinara ubijeno je kao izravan rezultat izvještavanja o sukobu u Siriji od njegovog početka 2011, izvještava CPJ. Većina je stradala od eksplozija, ali je za najmanje šestoricu potvrđeno da su namjerno ubijeni.

Gotovo polovica novinara ubijenih u Siriji bili su freelanceri – to jest, novinari koji rade za više organizacija i koji su plaćeni po dostavljenom materijalu, dakle nisu na plaći. Neki su bili i volonteri ili aktivisti ‘građanskog novinarstva’.

Novinari koji rade za velike međunarodne organizacije su u određenoj prednosti pred kolegama slobodnjacima. Njih često poslodavci opremaju na primjer zaštitnom odjećom, a neki prolaze i trening rada u ‘neprijateljskom okruženju’, uključivši i prvu pomoć.

Ključno je da kolege koje su na plaći vjerojatno izvrgnute manjem pritisku da ‘dostave materijal’ iz potencijalno opasnih situacija te stoga preuzimaju i manji rizik.

Zapravo, u Siriji se velike medijske organizacije sve češće oslanjaju na slobodnjake jer smatraju da je ta zemlja previše opasna za ‘njihove’ ljude.

(Izvor: BBC NEWS Middle East)

B. Izvještavanje o prosvjedima (protestima), socijalnim nemirima i ostalim nasilnim situacijama

Što je to

Ako ste u stanju dovoljno se dobro pripremiti za uvjete izvještavanja iz ratnog područja, znat ćete se na najbolji mogući način zaštititi i u uvjetima svih drugih izvanrednih situacija. Zbog toga ćemo se u nastavku baviti samo sigurnosnim problemima specifičnim za pojedine nesvakidašnje situacije. Na primjer, u slučaju izvještavanja sa demonstracija (pogotovo nasilnih) i ostalih socijalnih nemira. Ako su demonstracije mirne, sigurnosnih rizika za fizički integritet novinara u pravilu nema. U tom slučaju svu pažnju novinar može usmjeriti samo na to da profesionalno odradi svoj posao – prisustvuje događaju, uzme izjave, dokumente (ukoliko postoje), prikupi glavne činjenice, opiše atmosferu.

Važno je da novinar zna što se može dogoditi ako su prosvjedi nasilni. Vrlo je važno znati kako se zaštititi od suzavca. Policiji i ostalim sigurnosnim snagama je dopušteno koristiti suzavac, ali također moraju poštivati međunarodne preporuke o njegovom korištenju i načinu na koji smije biti upotrebljen protiv civila. Neke dobre savjete možete pročitati na ovoj web stranici Instituta za sigurnost za međunarodne vijesti (INSI):

<http://www.newssafety.org/safety/advice/protecting-yourself-from-tear-gas/>

Važne pojedinosti:

Od masovnosti demonstracija, potrebne brzine reagiranja i mogućnosti redakcije zavisi hoće li demonstracije pratiti više novinara, ali nema sigurnosnog rizika. No, pazite, mirne demonstracije ponekad se u trenu mogu pretvoriti u nasilne. Zbog toga se i za mirne demonstracije pripremite kao da će biti nasilne. Takve demonstracije ponekad liče i na situaciju u ratnom području.

Izvještavajući o nasilnim demonstracijama reporter može biti suočen sa više sigurnosnih problema. U suštini možemo te probleme podijeliti na nekoliko osnovnih vrsta:

- 1) Da je reporter predaleko od mjesta događaja pa se mora približiti a demonstranti to onemogućavaju što može rezultirati sigurnosnim rizikom za novinara.
- 2) Da je reporter preblizu epicentra nereda, okružen gomilom koja se nasilnički ponaša, i ne može raditi svoj posao a može biti i ozlijeđen.
- 3) Da ga netko izravno (direktno) zastrašuje ili napadne.

Kako izvještavati

Kao i u ostalim izvanrednim situacijama, ako već neka redakcija nije poslala više novinara da izvještavaju o demonstracijama, morala bi imati nekoga u rezervi da se priključi bude li trebalo, pogotovo ako demonstracije postanu nasilne. Bez obzira na to ko su reporteri koji prate demonstracije (bili redakcijski ili slobodnjaci), trebali bi se povezati, razmjeniti brojeve mobilnih telefona. Ako je moguće trebali bi se podijeliti po sektorima da smanje potrebu za kretanjem po čitavom području demonstracija a time i sigurnosni rizik.

Ukoliko se neki reporter nađe predaleko od mjesta događaja i rizično je da se probija ka epicentru neka ostane gdje jest, uspostavi komunikaciju s drugim reporterima koji izvještavaju o demonstracijama i razmjenjuje s njima informacije. Nekada se podalje od središta događaja može vidjeti i čuti ono što je u epicentru teško dokučiti. Na primjer, situacije koje potvrđuju da je naoko spontano nasilje zapravo dobro organizirano. Ne gurajte se pod svaku cijenu u središte nasilnih demonstracija.

Ako ste se već našli u epicentru nasilnih demonstracija, najbolje je da mirno pokušate otići što dalje od tle. Ostanete li tu, veća je mogućnost da ćete biti ozlijeđeni nego da ćete doći do neke važne informacije za vaš izvještaj. Ako ipak odlučite ostati, ničim ne pokazujte da ste novinar. U takvoj situaciji to vam najčešće može biti vrlo veliki sigurnosni problem, a gotovo sigurno neće vam donijeti nikakvu profesionalnu korist.

Na nasilnim demonstracijama reportera mogu zastrašivati ili čak izravni napasti sudionici demonstracija, pogotovo ako nasilje nije spontano nego organizirano. Spontano nasilje najčešće je usmjereno na one protiv kojih su demonstracije organizirane ili je reakcija na

neki događaj na samim demonstracijama (na primjer, odmazda protiv policijske brutalnosti). Organizirano nasilje često uključuje i napade na novinare kao ciljane mete (na primjer, na skupovima ekstremnih stranaka ili drugih organizacija koji uključuju i “profesionalne“ huligane, najčešće pod krinkom nogometnih navijača). Na takvim demonstracijama treba biti posebno oprezan. Najbolje je ne pokazivati da ste novinar, ne pitati previše i biti što dalje od epicentra nereda.

Na nasilnim demonstracijama potencijalna opasnost za novinare su i policajci ili zaštitari koji osiguravaju skup. Zavisno od toga tko je organizator demonstracija i što njegovi podupiratelji misle o vašem mediju ili vama osobno, možete biti ciljana meta zaštitara koji ne štite javni interes nego gazdu koji ih plaća. Meta policajaca možete biti ako izvještavate sa skupa u autoritarnoj ili totalitarnoj državi u kojoj državne snage reda doživljavaju novinare kao neprijatelje, pogotovo one koji izvještavaju o proturežimskim demonstracijama. I u demokratskoj državi možete biti meta zastrašivanja ili čak napada policajaca. Ponekad i zbog toga što su i sami ljuti i zaplašeni situacijom. Kako god, prijeti li vam tko ili vas napadne odmah alarmirajte druge novinare i pokušajte otići s mjesta događaja.

Ako vas policija pokuša uhititi u kaosu nasilnih demonstracija i ne možete pobjeći, recite da ste reporter i pokažite novinarsku iskaznicu. Ako to ne vrijedi, najbolje se ne opirati. Pokušajte ponovo na mirnijem mjestu, daleko od demonstracija, pa makar to bila i policijska postaja. Tamo će vas saslušati netko tko ima manji stres a veći čin i odgovornost. U svakom slučaju, najbolje je prije demonstracija (koliko imate vremena) uzeti izjave od organizatora i prikupiti najvažnije podatke a dio posla može obaviti i drugi novinar u redakciji (telefonskim pozivima, provjerom podataka, praćenjem kako drugi izvještavaju). Važno je da reporter koji izvještava o nasilnim demonstracijama sa lica mjesta ostane što neprimjetniji za okolinu kako bi mogao nesmetano pratiti što se događa.

Primjeri/Prethodno iskustvo

Kad je reporter predaleko od mjesta događaja

Nakon što je u Beogradu, glavnom gradu Srbije, jedna Parada ponosa (Gay Pride) prekinuta zbog napada pripadnika ekstremnih konzervativnih organizacija i nogometnih huligana, a druga otkazana zbog sigurnosnih razloga, prva javna manifestacija LGTB populacije održana je 2010. godine. To je bilo moguće jer je ruta kretanja povorke bila vrlo kratka a jako policijsko osiguranje blokiralo je čitavu četvrt gdje se manifestacija događala i svatko tko je ušao bio je legitimiran i kontroliran. Tako nije bilo mogućnosti da ogorčeni protivnici Gay Pride-a napadnu povorku, a potpuno su bili sigurni i novinari koji su pratili događaj.

Međutim, to nije značilo da su izbjegnuti neredi. Izvan policijskog obruča ekstremni konzervativci i nogometni huligani razbijali su automobile, bacali na policajce kamenje

i “molotovljeve koktele“ te gurali zapaljene kontejnere za smeće. Za novinare je zapravo to postao zanimljiv događaj i oni su se, umjesto LGBT parade, fokusirali na divljanje. Sa kolegom iz beogradskog tjednika *NIN*, hrvatski novinar odlučio je otići s druge strane policijske barikade kako bi svjedočio onome što sa dobro čuvanog područja gdje se pripremala parada nije mogao vidjeti. Dakle, ovaj puta da bi se bilo u središtu događaja trebao se zapravo “probiti“ izvan formalnog središta, na mnogo zanimljivije rubove.

S obzirom da za srpske huligane hrvatski novinar nije ništa manja “crvena krpa“ nego pripadnik LGBT populacije, šuteći je slijedio srpskog kolegu koji ih je obojicu predstavljao huliganima kao novinare beogradskih tjednika *NIN*. Trik je uspio. Izbliza su mogli promatrati vandalizam huligana, dobili njihove izjave pa čak slušali njihovu međusobnu komunikaciju iz koje je bilo posve jasno da neredi nisu spontani, da je LGBT skup samo dobar povod za razbijanje i slanje političke poruke organizatora iz sjene.

Skupina od oko 20 huligana napala je i zgradu medijske kompanije *B92* u Beogradu u Srbiji, tijekom “Parade ponosa“ 29. rujna 2014. godine. Novinari *B92* su uobičajena meta nacionalističkih huligana ali ovoga puta policijska zaštita je bila prejaka. Jedan policajac je ozlijeđen ali niti jedan novinar.

Kad je reporter u epicentru događaja

Hrvatski novinar izvještavao je sa konferencije Interpola u Rimu. Imao je nešto slobodnog vremena i odlučio je s jednim kolegom koji je također izvještavao sa konferencije otići do središta grada. Tamo su naišli na prosvjede (proteste) koji su bili vrlo bučni ali u tom trenutku nenasilni. Bio je to prosvjed protiv Silvia Berlusconija koji je tada bio u jednom od svojih nekoliko premijerskih mandata.

Novinarska znatiželja povukla ih je u središte gužve, tamo gdje su bili najglasniji i očito najljući prosvjednici. Gomilu na trgu okruživale su mnogobrojni policajci sa šljemovima, štitovima i u pancirkama a na krovovima okolnih zgrada bilo je postavljeno i nekoliko snajperista.

Tolike policijske snage dodatno su razljutile demonstrante i činilo se kako bi se masa mogla početi nasilno ponašati. Policajci su postali najprije meta verbalnih napada, a potom su prema njima poletjeli razni predmeti. U jednom trenutku ljudi oko dvojice hrvatskih novinara okrenuli su se k njima i počeli urlati. Novinari isprva nisu shvatili što se događa. Prosvjednici nisu mogli znati tko su novinari a i da jesu što bi im smetali hrvatski novinari koji uz to svojim ponašanjem ne daju nikakva povoda za takvu reakciju.

A onda je jedan novinar refleksno pogledao za rukom čovjeka koji je uhvatio kolegu za majicu na kojoj je pisalo POLIZIA. Na policijskoj konferenciji svi su sudionici i novinari dobili suvenir koji je kolega obukao ne računajući da će naići na prosvjednike bjesne na

policiju. Nije čak bio niti svjestan kakvu majicu ima na sebi dok ga prosvjednici nisu počeli naguravati i vući za nju.

Dok je drugi novinar vikao da oni nisu policajci pokušavajući kolegu izvući iz gužve, ovaj je načinio i drugu pogrešku. Izvadio je iz džepa putovnicu (pasoš) nudeći prosvjednicima da provjere kako on nije čak niti talijanski državljanin. Uzalud. Nitko ga nije slušao. Ne samo da je skoro ostao bez putovnice nego je dodatno razbjjesnio napadače. Odjednom je čitava gomila prijeteći krenula prema dvojici novinara i već su ih stizali prvi udarci.

Tada se do njih probila ekipa specijalne policije koja ih je izvukla iz gužve i odvela na jedan od svojih punktova u okolnim zgradama. U društvu policajaca sa sigurne udaljenosti, sa balkona, promatrali su prosvjede slijedećih nekoliko sati dok policajci nisu odlučili da je dovoljno sigurno da ih mogu pustiti da odu. Uvijek pazite da ne izazivate suvišnu pažnju nekim nesmotrenim detaljem. Nikada ne znate kamo vas novinarski instinkt može odvesti i koliko problema možete imati zbog nečega o čemu uopće niste razmišljali.

Kad je reporter izravno zastrašivan i napadnut

U središtu Beograda 2008. godine radikalni ultranacionalisti organizirali su prosvjedni skup zbog uhićenja i slanja u Haag Radovana Karadžića optuženog za ratne zločine u ratu u Bosni i Hercegovini. Skup sa takvim povodom nije mogao proći bez nasilja a moglo se očekivati da će meta divljanja huligana biti i novinari koji će izvještavati sa događaja, pogotovo iz medija koji ne podržavaju nacionalizam i ratne zločine.

Tako je i bilo. Napadnut je reporter agencije *Fonet*, i razbijen mu je fotoaparatus. Taj napad na kolegu snimio je Boško Branković, kamerman *TV B92* čiji su novinari više puta napadnuti zbog zalaganja za mir i osudu ratnih zločina. Bijes gomile okrenuo se protiv kamermana. Kamera je razbijena a reporteru je slomljena noga i nekoliko mjeseci nije mogao raditi. Solidarnost sa kolegom skupo je platilo, ali to što je učinio bio je jedini mogući potez profesionalca na reporterskom zadatku.

C: Izvještavanje o prirodnim i ljudskim faktorom izazvanim katastrofama

Činjenica je da smo vrlo blizu situacije da priroda ili ljudi uzrokuju najveće probleme koji bi mogli ugroziti ljudske živote, spomenike prirode, vlasništvo, zgrade u najvećem broju. To je jedan od najvećih izazova s kojim se profesionalni novinar može ikada susresti. Takve ga situacije mogu izbaciti među slavne, ali mogu dovesti u opasnost i sam život. Uz to da valja biti svjestan nekih glavnih izazova, a jedno pravilo po svaku cijenu treba primijeniti. To je:

Ostanite na sigurnoj udaljenosti!

Nikakav novinarski uspjeh ne može nadomjestiti tešku ozljedu, invalidnost ili čak smrt. Osim toga, da bi se izbjeglo daljnje kompliciranje situacije, apsolutno je važno slijediti upute osoba koje su za to odgovorne. Izvjешavati o katastrofama je iznimno važno, ali nositi se s njenim posljedicama je još važnije. Novinar mora uvijek pokušati pomoći i biti dio rješavanja problema, a nikad ne stvarati dodatne.

Što je to

Prirodna katastrofa je veliki nepovoljan događaj potaknut prirodnim procesima na zemlji i može izazvati smrt ili štetu po imovinu, a svakako ostavlja neke ili čak strašne posljedice po ekonomiju. Žestina tih posljedica ovisi o otpornosti stanovništva ili o njegovoj sposobnosti da se oporavi. Najpoznatiji primjeri prirodnih katastrofa su:

Potresi, poplave, vatra, lavine, erupcije vulkana, tsunami, tajfuni/uragani/cikloni, oluja, valovi vrućina, velike epidemije (kao virusa ebola u dijelovima Afrike 2014, ali i ranije, počevši od 1976.) ili bolesti kao što je zaraza Human immunodeficiency virusom i u vezi s njim sindromom manjka imuniteta (HIV/AIDS).

Katastrofe izazvane ljudskim faktorom su:

Opasnosti od industrijalizacije, zagađenje radijacijom, veliki transportni incidenti, strukturalni kolaps (na primjer, cestovne infrastrukture).

I jedne i druge katastrofe mogu nastati bilo kada, bez male ili nikakve najave. One su svakako velika prilika za profesionalne novinare bez obzira na to jesu li dio redakcije ili su slobodnjaci. No i tu su izazovi i rizici veliki te uključuju, ali se ne iscrpljuju u:

- prekidu komunikacija
- teškoćama u transportu ili njegovoj potpunoj obustavi
- djelomičnim ili potpunim prekidom dotoka električne energije
- riziku od smrti/zaraze

Da bi se pozabavili rečenim i odgovorili na najefikasniji način, novinari i mediji moraju slijediti posebna pravila koja im omogućuju da svoje zadatke obavljaju sigurno, brzo i efikasno, a da ne ugroze sebe ili da ne ometaju posao osoblju hitnih službi (spasilačkim ekipama, vojsci, policiji, civilnoj zaštiti, itd.).

Uspostavljanje više načina komuniciranja s kolegama je od vitalne važnosti. Na primjer, dvosmjerni radioprijemnici mogu biti od pomoći ako su srušeni lokalni odašiljači signala

za mobilni telefon. Redakcije se trebaju unaprijed pripremiti za katastrofe u svojoj blizini tako da imaju uvijek osuvremenjen detaljan plan za slučaj iznenadne nevolje, dok novinari koji prate katastrofe na udaljenim područjima ili iz drugih razloga izvan svojih redakcija moraju prije polaska na zadatak obnoviti protokol o sigurnosti.

Odgovarajuća oprema također igra vrlo važnu ulogu. Generatori, svjetla za nuždu, baterije, dvosmjerni radioprijemnici s rezervnim baterijama, GPS, kutija za prvu pomoć, dodatna oprema za prvu pomoć trebali bi biti dio svake novinarske naprtnjače. Zapakirana ili konzervirana hrana, buteljirana voda, ležaj i deka (ćebe) mogu također zatrebati u području pogođenom katastrofom.

Novinarsko vozilo treba biti opremljeno priborom za pomoć u nuždi, uključujući prvu pomoć, cestovne sjajeće oznake i deke. U redakciji moraju biti velike karte, a na njima treba označiti lokaciju bolnica, centara za hitnu pomoć, uključujući pedijatrijske klinike, lokacije skloništa, transportnih centara, škola i drugih zgrada koje bi se mogle koristiti za sklanjanje obitelji ili izbjeglica u slučaju krize. Pri ruci moraju biti topografske karte da bi se, recimo, identificirao rizik u nižim područjima, u kojima je vjerojatno da će doći do poplava.

Rizici po zdravlje kao radioaktivnost ili virusi se također moraju uzeti vrlo ozbiljno upravo zbog svoje prirode. Prema priručniku o prevenciji *The New York Timesa* koji je izašao 2011, "odmak (udaljenost), vrijeme i zaklon su jedine zaštitne mjere koje su na raspolaganju reporteru".

Kako izvještavati

U slučajevima prirodnih ili ljudskim faktorom izazvanih katastrofa, profesionalni novinar mora ostati miran, biti siguran da njegova/njena sigurnost nije ugrožena i tek tada početi raditi. Mora izbjeći postupati kao aktivist a ne reporter, ali ne smije odbiti pomoć ljudima u ekstremno kritičnim situacijama. Još važnije, mora uvijek imati na umu da opasne situacije ne znače i opasno novinarstvo, upravo suprotno. Mora pokušati prevladati teškoće i samog sebe da bi polučio (postigao) najbolji mogući rezultat i informirao javnost na najtočniji i najefikasniji način.

Kao što je već spomenuto, novinari moraju po svaku cijenu izbjeći da se dovedu u opasnost i da eventualno postanu prepreka radu spasilačkih ekipa ili kolega. Za vrijeme izvještavanja o katastrofama moraju raditi u timu od najmanje dvoje ljudi, još bolje troje, kako bi jedan član tima svakako uza se imao priručni kovčeg za prvu pomoć. Pri ruci treba svakako imati i karticu koja uključuje podatke o krvnoj grupi te eventualnim alergijama i neku zviždaljku ili sirenu.

Početi raditi treba tek kad se novinar tako osigurao. Zbog okolnosti u kojima ga obavlja, njegov je zadatak jako zahtjevan, ali novinar mora uvijek imati na umu da su svi temeljni principi etičnog i objektivnog novinarstva (koje ćemo analizirati u posebnom poglavlju) jednako ili čak važniji u tim situacijama.

Budući da tisuće (hiljade) ljudi koje je katastrofa pogodila i milijuni u ostatku svijeta očekuju točnu sliku onoga što se dogodilo, profesionalni novinar mora uvijek biti: precizan i odmjeran, ne pretjerivati ni nipodaštavati situaciju, slati izvještaje koji uključuju više od jedne izjave državnih službenika ili/i spasilačkih ekipa. Važnu ulogu imaju i očevici, a pritom valja poštovati jezična i kulturalna ograničenja. Katastrofe ne poznaju granica i brzo se mogu proširiti na razne regije i/ili države.

Profesionalni novinar stoga mora uvijek izvještavati obzirno poštujući različite etničke, jezične i kulturalne sredine pogođenog područja. Pokazati svijest o tome i osjetljivost. Izvještaji o ubijenima, ranjenima ili raseljenima moraju uvijek iskazivati najveće poštovanje ljudi o kojima je riječ. U takvim trenucima novinar mora biti minimalno nametljiv ili sasvim nenametljiv, ali istovremeno mora nastaviti otkrivati važne i različite priče.

Žrtve i njihove obitelji doživjeli su snažan šok i mogu imati traumatične posljedice. Novinar mora biti pažljiv da im ne bi dodatno naudio i objasniti im što će raditi i zašto je važno da s njim/njom razgovaraju. Ako ih ne privolite da daju intervju, može pomoći ako se tim ljudima približite bez mikrofona i kamera da biste se upoznali i zadobili njihovo povjerenje. Treba biti svjestan da se žalost i druge emocije mogu prikazati i s veće udaljenosti ili indirektnom snimkom. Preblizi kadrovi ožalošćenih obitelji nisu uvijek najbolji način da se izvijesti o katastrofi.

Izveštavajte, ali ne postajite aktivisti. Profesionalni novinar je ljudsko biće, ali ne smije zaboraviti zašto je zapravo na mjestu katastrofe. U tom smislu mora izbjeći angažiranje u akcijama spašavanja i umjesto toga razgovarati sa stručnjacima i pokušati pronaći neke eventualne nesavjesne postupke vlasti imajući na umu da treba iznijeti dvije strane priče.

Čak i ako je situacija takva da zahtijeva izvanredne vijesti, novinar mora biti sumnjičav prema svakom priopćenju za tisak (štampu), čak i ako ga je izdala državna agencija ili pravno tijelo, te istovremeno pokušati istražiti njihove navode. Upamtite da u izvještavanju o katastrofama biti prvi ne znači ništa ako izvještaj nije točan.

Iz svega navedenog više je nego jasno da redakcije moraju imati vodič za izvještavanje o katastrofama i organizirati treninge za novinare da bi novinari koje šalju u područja zahvaćena katastrofama bili spremni za obavljanje svog posla na najbolji mogući način.

Najveći dio i vodiča i treninga mora se baviti pitanjima koja se ne mogu rješavati kad se već o incidentu izvještava (kao što su psihološka trauma ljudi koje je katastrofa zahvatila, posljedice i priče koje slijede nakon katastrofe).

Primjeri/ iskustvo

Prirodne katastrofe

Potres na Haitiju, 2010.

“Željeli smo da mediji cijene život ljudi koji nisu ‘mi’. Dok sam čekala osam dana da saznam jesu li moja rođena majka i sestra na sigurnom, željela sam se sjetiti svega dobrog o osobi koja me donijela na svijet i koja me naučila da budem nježna i nepopustljiva. Iskristimo ovu strašnu tragediju da od svojih izvora izvučemo ono najbolje: dostojanstvo za svakoga.“

Manoucheka Celeste, haitćanska novinarka

Tsunami u Indoneziji, 2004.

“Nikad nisam bio na sličnom mjestu. Dotad sam pisao o nekoliko potresa, ali je ovo najstrašniji što sam vidio da se ikada dogodilo nekoj zajednici bilo gdje u svijetu. Nitko nije ostao pošteđen. Svatko kog sam sreo izgubio je nekog svog ili je i sam doživio tsunami. Svatko je od nas kao osoba želio pomoći tamo gdje se zatekao i svatko je ponekad ranjenog vojnika odvezao u bolnicu ili nekako pomogao. No ako ste u gradu koji je tako stradao, zapravo je dobro ostati po strani. Neprofesionalno je pomagati svima.“

David Loyn, korespondent BBC Worlda

Poplave u Srbiji, 2014.

“Predstavnici vlasti su nas držali izvan Obrenovca satima. A nakon viđenja onoga što sam ugledala kad smo konačno ušli tamo, bili su u pravu. Tamo je bila samo voda, mi, policija i vojska. Nikada nisam vidjela poplavu koja je razrušila gradove sa desetinama tisuća stanovnika. Ali ovdje se to dogodilo.”

Manuela Strinu, ruminjska novinarka

Katastrofe koje je uzrokovao čovjek

Eksplozija u nuklearnoj elektrani u Černobilu, 1986.

“Bio sam u Sent Petersburgu na povratničkom koncertu pijanista Vladimira Horowitza koji je imao prvi concert nakon, mislim, 40 godina izbivanja iz Rusije. Kad sam se vratio u svoj hotel da bih dokumentirao priču o tome, dobio sam teleks iz moga ureda, moskovskog ureda *Washington Posta*, u kojem je ukratko stajalo da se dogodio manji nuklearni incident u Zapadnoj Ukrajini. Pisalo je da ima nešto stradalih. Ali dovoljno dugo sam boravio u Rusiji da sam znao – ako oni kažu da se dogodilo nešto sitno, to je bio veliki incident koji će zahtjevati moju izravnu pozornost (pažnju). I jest, slijedećih otprilike tri mjeseca.”

Gary Lee, bivši dopisnik Washington Posta u Moskvi

Eksplozija u nuklearki Fukushima, ožujak (mart) 2011.

“Radioaktivnost raste, ali mi ništa ne osjećamo. Ništa ne smrdi, ništa ne osjećate, ne osjećate vrućinu, naprosto ništa. A upravo je to najstrašniji dio čitavog putovanja.”

Tetsuo Jimbo, japanski novinar i osnivač web stranice Videonews

Drugi dio:

Izveštavanje pod pritiskom

Opće primjenjiva pravila

I kada se na njega ne puca u ratnom području i kada ne izvještava iz središta nasilnih demonstracija reporter može biti pod velikim pritiskom. Novinare koji istražuju teme od javnog interesa često cijene samo rijetki njegovi čitatelji, gledatelji i slušatelji koji razumiju koliko važan posao ti novinari obavljaju. Ne vole ih kriminalci niti korumpirani političari a ponekad niti vlasnici medija u kojem rade kao i neki kolege i vlastiti urednici. To su ljudi koji doživljavaju razne vrste pritiska – od neobjavlivanja članaka preko pokušaja da ih podmite do otvorenih prijetnji i napada. Pod pritiskom su političkih i financijskih moćnika ali i korumpiranih dijelova sustava. Nekada im je život prava noćna mora. Ali ne u snu nego u stvarnosti.

A. Unutarnji pritisak (kolege nadređeni, zaposlenici, vlasnici medija)

Što je to

U tranzicijskim zemljama Jugoistočne Europe mnogi su vlasnici medija u korupcijskom lancu, umreženi s političarima i tajkunima i vlasništvo nad medijima im služi za ostvarivanje ciljeva koji nemaju veze sa javnim interesom. Stoga ih ne zanima istraživačko novinarstvo niti analitičko izvještavanje o zaista važnim temama. U medijima takvih vlasnika urednici nisu najiskusniji i najsposobniji novinari već produžena ruka vlasnika te ne brinu da medijski proizvod bude kvalitetan nego da se ispune interesi vlasnika. A da bi tako i bilo promoviraju se novinari kojima je glavna kvaliteta da su poslušni dok se najbolji profesionalci ignoriraju ili im se rad otvoreno onemogućava.

Evo nekih od najčešćih načina pritiska poslodavca, urednika iz vlastitog medija kao i kolega iz drugih medija na novinare koji se bave temama od javnog značaja:

- 1) Potpuno ignoriranje (ne davanje posla) ili neobjavljivanje priča;
- 2) Smanjenje plaće;
- 3) Prijetnja otkazom;
- 4) Pokušaj podmićivanja (na primjer, povećanje plaće ali uz uvjet da se novinar bavi nevažnim temama);
- 5) Pokušaj diskreditacije novinara pritiskom drugih medija.

Kako izvještavati

Ako je novinar stalno zaposlen, teško se boriti sa neobjavljivanjem priča ili nedavanjem zadataka. Obično ugovor sa poslodavcem zabranjuje rad za druge medije. Slobodne novinare teže je na taj način pritiskati, ali njih je ionako malo jer većinu medija ne zanimaju teme od javnog interesa a oni koje zanimaju obično nisu bogati i ne mogu adekvatno platiti ozbiljan novinarski rad pa se novinari unatoč pritiska teško odlučuju dati otkaz i raditi samostalno.

Slična je situacija i ako poslodovac novinaru smanji plaću. Mnogi novinari razmišljaju da je i smanjena plaća bolja nego nikakva. Nezaposlenih novinara je svakodnevno sve više. Prijetnja otkazom iz istih razloga vrlo je efikasan način pritiska.

Ista ili čak i veća plaća za mnogo manju količinu posla koji je uz to nevažan i nije u javnom interesu – to neće prihvatiti novinari koji imaju integritet. Ali nakon što ne prihvate da budu podmićeni, slijedi kazna, sve do otkaza. Sa takvim pritiskom se također gotovo nemoguće boriti unutar medija. Za otpor takvom pritisku mogućnost prelaska kod drugog poslodavca ili u status slobodnog novinara jedini je lijek. Ali mogućnosti nisu velike.

Najbolja zaštita od pritisaka poslodavca i vlastitih urednika je solidarnost, međusobno podupiranje novinara koji žele raditi u javnom interesu, lojalnost profesiji a ne korumpiranom poslodavcu. Također, oni novinari koji mogu slobodno raditi trebali bi izvještavati o pritislima vlasnika medija na kolege.

Drugi mediji, koji služe za promoviranje i zaštitu privatnih interesa svojih vlasnika, ponekad se služe izravnim napadima na novinare koji rade posao od javnog interesa tvrdeći kako ti novinari svojim radom nekoga štite a druge napadaju jer su korumpirani a ne prežue niti od napada na njihov privatni život. Najbolja obrana je profesionalno obavljanje posla a vlastiti medija kao i ostali korektni mediji trebali bi ustati u obranu napadnutog kolege.

Primjeri/Prethodna iskustva

Još jednom se vraćamo iskustvu Saše Lekovića u nizu primjera iz njegovog rada za različite medijske kuće i vlasnike koji mogu biti korisni za ovu knjigu:

“Nakon gotovo deset godina rada za istog poslodavca, doživio sam da me godinu dana odlično plaćao ali urednici su pritiskali na dva načina: ili mi nisu objavljivali priče ili su u njih neprofesionalno intervenirali ali su ostavljali moj potpis. Ne želeći izgubiti integritet dao sam otkaz.

“Nekoliko godina prije toga pritisak je provoden smanjenjem ugovorene plaće. Odgovorio sam prelaskom u drugi list istog vlasnika u kojem je bio neophodan novinar mog profila pa više nisam imao problema sa plaćom. Tada sam to mogao tako riješiti u kompaniji sa mnogo novina ali danas u vrijeme krize radnih mjesta u medijima to je neusporedivo teže.

“Nekoliko puta sam doživio napad od drugih medija, bilo neizravan (indirektan) bilo izravan. Svaki puta to su bili mediji koji stalno krše etičke i profesionalne principe, šire govor mržnje i služe se pritiskom na one koje njihovi vlasnici smatraju neprijateljima. Primjer neizravnog napada je kada se u jednim novinama, u stripu koji je pod krinkom humora napadao razne ljude, pojavio lik vrlo sličan meni koji je imao i ime slično mojem a optužen je da mu poznati kriminalac ‘nabavlja drogu i dječake’.

“Primjer izravnog (direktnog) napada je kada je, nakon mog teksta o kompanijama preko kojih je ‘pran’ novac u poreznim oazama, jedan portal objavio tekst o ‘pravom istraživanju’ o toj temi tvrdeći kako sam ja namjerno nisam pisao o nekim kompanijama štiteći njihove vlasnike. U drugom slučaju isti portal me (sa još nekim kolegama) proglasio novinarom koji je ‘obavljao prljave poslove u medijima’ za jednog političara. U prvom slučaju napad sam ignorirao jer je svima koji me znaju bio toliko očigledno besmislen. U drugom slučaju sam argumentirao demantirao napad ali preko društvenih mreža jer sam tada već bio slobodni novinar, nisam imao redakciju iza sebe a izostala je i reakcija medija.“

B: Vanjski pritisci (političari, tvrtke, oglašivači, vjerske skupine, kriminalci/mafijaši, javne osobe):

Što je to

Često je pritisak vlasnika zapravo rezultat pritiska političara, te poslovnih ljudi, posebno velikih oglašivača. Političari, državni službenici, oglašivači ili vlasnici i zaposlenici kompanija o kojima se izvještava najčešće ne kontaktiraju izravno novinare već vlasnike koja onda pritišću novinare, opet najčešće posredno – preko urednika. U takvim slučajevima novinar vrlo rijetko može dokazati odakle pritisak dolazi pa čak da taj pritisak uopće postoji.

Ovdje je nekoliko glavnih izazova:

Moćni političari mogu pritiskati izravnim zahtjevima da se nešto objavi ili ne objavi ali i tako da, na primjer, ne daju intervjuje ili “kažnjavaju” određeni medij tako da mu ne daju ekskluzivne informacije nego ih daju nekom drugom. Državni službenici također pritišću novinare ili čitave medije ne dajući im informacije od javnog značaja koje po zakonu moraju dati.

Oglašivači mogu smanjiti ili sasvim obustaviti količinu reklama u nekom mediju i tako utjecati na odluku vlasnika medija i urednike da, na primjer, ne objavljuju o njima, te njihovim kompanijama i partnerima negativne informacije.

Uz takve vrste pritiska vrlo je efikasno i potkupljivanje novinara – plaćanjem prikrivenog oglašavanja, putovanjima i drugim beneficijama.

Kako izvještavati

Novinar mora odbiti bilo kakvu vrstu mita ili drugih vrsta pritiska i pridržavati se profesionalnih standarda u svom poslu.

Nemojte ovisiti o malom broju visoko pozicioniranih izvora bilo koje vrste.

Nemojte imati “crne mrlje” u profesionalnom ili privatnom životu. Vrlo brzo postat ćete ranjivi.

Ako ste pod pritiskom ali to ne možete javno dokazati, “raširite glas” o tome u novinarskim krugovima. Oni koji vas napadaju znat će da vas nisu uplašili.

Čuvajte na sigurnom mjestu svaki dokaz pritiska (SMS poruke, elektroničku poštu, dokumente, audio i video snimke...) i podijelite ih sa nekim kome vjerujete.

U slučajevima izravnih (direktnih) pritisaka bilo koje vrste koje je moguće dokazati, novinar bi morao obavijestiti profesionalno udruženje i javnost. Ukoliko je u pitanju kriminalni čin, morala bi biti izvještena policija.

Primjeri/Prethodno iskustvo

Još jedan slučaj iz iskustva Saše Lekovića:

“Dogodilo mi se da zbog mog teksta jedan od bivših hrvatskih ministara unutarnjih poslova nije mjesecima želio dati intervju listu u kojem sam tada radio. Kako je moj sporni tekst

bio profesionalno potpuno korektan, tražio sam od urednika da ja radim intervju sa ministrom kad on konačno pristane razgovarati za te novine. Tako je i bilo, ali kada je razgovor obavljen ministar je inzistirao na ‘autorizaciji’ koju je on shvatio tako da može naknadno mijenjati ne samo svoje odgovore nego i moja pitanja a neka pitanja i izbaciti.

“Tražio sam od urednika da objavimo što je taj ministar učinio. Urednik je obećao ali me prevario. Pobunio sam se i nedugo potom smanjena mi je plaća.“

Poplave u Srbiji, 2014.

Velike poplave koje su pogodile Srbiju krajem svibnja 2014. također su iznijele na svjetlo pritiske i cenzuru Vlade Srbije prema medijima. Konkretno, srpska vlada uvela je izvanredno stanje koje, između ostalih sloboda, daje vlastima pravo da zatvore pojedince koji “potiču paniku tijekom izvanrednog stanja”.

Korisnici interneta na socijalnim mrežama i blogovima počeli su komentirati i dijeliti informacije o poplavama a mnogi od njih su također kritizirali vladino nepravovremeno upozorenje na prirodnu katastrofu te veličine i slab odgovor na nju u nekim područjima.

Oni su potom dovođeni na ispitivanje u policiju zbog kritiziranja vladinih slabih napora da pomogne. Istovremeno, blog *Druga strana* i portal *Telepromter* privremeno su onesposobljeni dok nije izbrisan blog Dragana Todorovića u kojem je on prenio već objavljene razloge zbog kojih bi Aleksandar Vučić trebao dati ostavku.

Kao odgovor, novinari i blogeri ujedinili su se u blogu “U lice cenzuri”, govoreći protiv cenzure i zastrašivanja medija. To je objavljeno i preneseno u nizu medija i blogova 24. svibnja (maja) 2014. U skladu s tim objavama, vlasti ne mogu zatvoriti svakoga tko misli drugačije od njih pa im je lakše proglasiti takve osobe ‘lažljivcima’ ili ‘luđacima’. Široka rasprostranjenost i javno prihvaćanje ovih objava nagnalo je srpsku vladu da pruži bar neka objašnjenja za svoje ponašanje u najkritičnijim danima.

C. Izveštavanje pod izravnim prijetnjama i sudskim tužbama:

Što je to

Izravne prijetnje novinaru rijetko dolaze od političara, oglašivača i drugih poslovnih ljudi. Oni imaju sofisticiranije metode pritisaka koje su već spomenute. Mnogo češće otvoreno prijete kriminalci, ali i zaista moćni kriminalci više vole preko posrednika poručiti novinaru da “pazi

što radi“ ili, na primjer, da zna u koju školu mu ide dijete. Najčešće otvoreno zastrašuju pa i fizički napadaju “sitne ribe“ iz kriminalnog okruženja ili obični ljudi koji se osjete ugroženima radom novinara. Naravno, to što opasni kriminalci ne vole otvoreno prijetiti ne znači da ne organiziraju premlaćivanja pa i ubojstva novinara. U zemljama izrazito autoritativnih pa i totalitarnih režima, izravno zastrašuje i fizičke napada organizira i vlast.

Ovdje je nekoliko uobičajenih izazova na tom području:

“Prijateljski savjeti“ ili izravne prijetnje pozivima sa telefona (anonimno ili otvoreno) jedna je od metoda zastrašivanja. Tome treba dodati i SMS poruke, elektroničku poštu ali time se oni koji zastrašuju rjeđe služe jer je lakše ući u trag onome tko prijeti.

Prijetnje članovima novinarove porodice su efikasna metoda zastrašivanja. One mogu pokolebati i najčvršće ljude.

Pored kriminalaca, i tajne službe koriste metode zastrašivanja koja mogu biti kombinacija podmićivanja, ucjene i izravnog zastrašivanja. Vlast prijeti i uhićenjima i namještenim sudskim procesima.

Također, moćni, kako kriminalci tako i tajne službe, premlaćuju pa i ubijaju tako da je to teško dokazati za razliku od otvorenih fizičkih napada.

Mediji se ponekad u takvoj situaciji odreknu svojih novinara umjesto da ih zaštite.

Kako izvještavati

Svaku prijetnju i fizički napad na novinara ili članove njegove porodice treba prijaviti policiji i objaviti. Javna poruka da se novinar ne boji suprotstaviti pritisku uvijek je bolja od šutnje.

Novinarska solidarnost u ovakvim slučajevima je izuzetno važna. Svaki slučaj ozbiljne prijetnje i fizičkog napada treba internacionalizirati.

Kako god, ne zaboravite savjete dane u dijelu ‘Vanjski pritisak‘.

Primjeri/Prethodno iskustvo

Saša Leković dobivao je izravne telefonske prijetnje kriminalaca, neizravne prijetnje članovima obitelji, onesposobljene su mu kočnice na autu, pokušali su ga izgurati automobilom sa ceste. O tome nije šutio i prijetnje su prestale. Korisno je kada oni koji vam prijete znaju da nećete šutjeti o prijetnjama kao i kada vide da unatoč prijetnjama niste promijenili izvještavanje. No, nekada niti to ne pomaže.

Njegov kolega iz Hrvatske Željko Peratović prošao je sve oblike pritisa. Dobivao je razne prijetnje, napadnut je na ulici, urednici su mu pod pritiskom obavještajnih službi odbijali objavljivati članke a na kraju našli i izgovor da ga otpuste. Nitko ga nije htio zaposliti ali nije odustao. Vrlo je aktivan kao slobodni novinar i bloger te i se i dalje bavi temom zbog koje je i proganjan – tajnim službama i njihovom nezakonitim ponašanjem.

Hrvatsku novinarku Helenu Puljiz, u vrijeme dok je izvještavala iz ureda predsjednika države, tajna služna najprije je željela vrbovati. Kad nisu uspjeli, ucjenjivali su je dajući joj do znanja da je prate i prijeteći objavljivanjem kompromitirajućih snimki iz njenog privatnog života i otpuštanjem njenog brata iz policijske službe. Redakcija je se odrekla i dugo nije mogla dobiti drugi posao. Ali nije odustala, tužila je i na kraju dobila spor.

Istraživačka novinarka iz Azerbajdžana Khadija Ismayilova krajem 2014. godine zatvorena je pod lažnom optužbom “poticanja na samoubojstvo“ kako bi je vlast zaplašila i kaznila za otkrivanje korupcijskih skandala predsjednika Ilhama Aliyeva. Mnogi novinari pisali su prosvjedna pisma veleposlanstvima Azerbajdžana u svojim zemljama i organizirali prosvjede tražeći da kolegica bude puštena na slobodu, a Svjetska mreža istraživačkih novinara odlučila je organizirati nastavak istraživanja koja je započela Khadija Ismayilova. To je pravi odgovor na pritisak koji je novinarka doživjela.

Na žalost, u nekim zemljama mnogi su novinari trenutno u zatvoru, kažnjeni za svoj rad a nekim zemljama česta su i ubojstva novinara.

Neki novinari moraju živjeti pod policijskom zaštitom. Srpska novinarka Brankica Stanković, na primjer, koja u emisiji *Insajder* što je emitira beogradski *TV B92* već desetak godina otkriva kriminal i korupcionaške skandale na najvišoj razini, a kojoj neprekidno prijete te je bilo naručeno i njeno ubojstvo, od 2008. pod neprekidnom je policijskom zaštitom. Time joj je onemogućeno da radi novinarski posao. Ali nije odustala. Njena ekipa radi i dalje a ona im je urednica. A o svemu što joj se događalo napisala je knjigu.

Pismo iz zatvora Fusun Erdogan, turske novinarke koja je tamo provela 7 godina zbog svojeg novinarskog rada

17. siječnja (januara) 2013.

Pozdrav,

Zovem se Fusun Erdogan i pišem ovo pismo iz Gebze (blizu Istanbula), ženskog zatvora u Turskoj. Udana sam i imam sina. Imam tursko i dansko državljanstvo. Novinarka sam i radila sam kao novinarka u Istanbulu od svog povratka u Tursku 1989. do uhićenja 2006. godine.

Sada mi teče sedma godina zatvora. Moj slučaj još nije zaključen. Na svakom saslušanju javni tužitelj koristi isti općeniti kliše “na osnovu vrste zločina i stanja dokaznog materijala“ te zatraži daljnje zadržavanje u pritvoru do idućeg saslušanja, što obično znači još tri mjeseca. Nije potvrđeno da je ijedan od tih takozvanih dokaza povezan sa mnom.

Te klišeje sud prihvaća i ta se šarada pretvara u izvršenje bez pravednog suđenja od 2006. godine. Sad osjećam potrebu na tu nepravdu upozoriti širu javnost. Zato bih rado obavijestila pojedince i/ili organizacije o svojoj situaciji i zatražila vašu solidarnost i potporu.

Ja sam osnivačica i direktorica *Radija Özgür* koji je počeo emitirati regionalno, u Istanbulu i okolici, 1995. Tu sam ulogu imala sve do uhićenja. Usred bijelog dana na ulici punoj prolaznika u Izmiru na silu su me ugurali u osobni automobil policajci na tajnom zadatku 8. rujna (septembra) 2006. Kad su me gurnuli u auto, izgubila sam osjećaj za vrijeme i mjesto jer sam bila stisnuta između prednjih i stražnjih sjedala, s povezom preko očiju. Nisam znala kamo me vode. Tako smo se vozili nekoliko sati.

Nakon duge voženje doveli su me u kuću, na drugi kat. Zapovjedili su da legnem na pod na isti način na koji su ležali i drugi – licem prema podu. Kad sam odbila, silom su me srušili.

Zbog takvog postupanja zadobila sam rane na koljenima i laktovima, što je ušlo u forenzički izvještaj. Nakon što su nas snimili videokamerom, odveli su me do auta. Nisam točno znala koje je doba, ali mora da je bilo kasno jer je bio mrak, a ulice i kuće su bile osvijetljene.

Kad sam vidjela znak policijske postaje, konačno sam shvatila gdje sam – bila sam u Nazilliju. Tu sam provela noć na drvenoj klupi vezana za nju liscama. Vrlo rano ujutro ubacili su me u osobno vozilo i odveli u Istanbul. Nakon četiri dana pritvora u policiji izvedena sam pred sud 12. rujna 2006. Tužitelju sam rekla da neću dati nikakav iskaz jer ne znam razloge zbog kojih sam pritvorena. Iz istog me razloga nije mogao braniti ni moj odvjetnik. Toga sam dana uhićena (uhapšena).

Zbog toga što je moj slučaj označen kao “povjerljiv“, sve do ljeta 2007. sa suda nije bilo nikakvih informacija. Ni moj odvjetnik ni ja nismo mogli dobiti nikakvu informaciju o optužbama.

U ljeto 2007. je optužnica postala dostupna i prvo je saslušanje održano u listopadu (oktobru) 2007. No, policijski je izvještaj bio nepotpun, a rezultat je bio da se nisam mogla braniti sve do trećeg saslušanja 2008. To znači da sam u zatvoru držana ravno dvije godine a da nisam znala zašto sam uhićena. Da je bar moje stradanje tu i završilo.

Na žalost, od 2008. sustav (sistem) me je nastavio držati u zatvoru na temelju kompjutorskog ispisa (teksta) koji je podastrla policija kao glavni dokaz. Svi direktori privatnih radiopostaja obavezni su prema RTUK-u (Visoko vijeće radija i televizije) podastrijeti kopiju određenih podataka Odboru za novinarstvo pri policijskim postajama.

Podaci uključuju naše točne kućne i poslovne adrese i telefonske brojeve. Policija u Istanbulu je znala gdje živim i radim. Nije me imala razloga oteti nasred ulice u Izmiru na poslovnom putovanju. Jedini razlog kojeg sam se mogla sjetiti je da me se poveže s nekom operacijom koju je tada provodila.

Operacijom protiv ilegalne organizacije!

I moj muž, novinar i njegov pomoćnik su također pritvoreni kao dio te operacije. A zapravo je za naše uhićenje bio samo jedan razlog – policija je pokušavala zastrašiti pripadnike progresivnih, neovisnih, demokratskih i alternativnih medija. Ukratko, svaku oporbu (radio i novine) postojećem sistemu trebalo je ušutkati. Kao što mnogi od vas znaju, ja nisam sama – mnogi je novinara u zatvoru.

Što je, dakle, zločin koji sam počinila? Optužena sam da sam vođa ilegalne organizacije i tužitelj je zatražio doživotni zatvor bez mogućnosti pomilovanja. Čovjek bi očekivao da su dokazi i slučaj vrlo jaki kad se traži tako stroga kazna.

Proučila sam svaki pojedini fascikl (oko 40 dosjea i tisuće stranica). No nisam našla ni jedan jedini konkretni dokaz protiv sebe. Ni na 300 stranica optužnice nije bilo opipljivog dokaza. Jedina informacija se ticala mog formulara o registraciji.

Točno, ja sam osnivačica i direktorica *Radija Özgür*. Sve su se moje aktivnosti odvijale pred očima javnosti. Zašto policija nije pretražila moj dom i ured odmah ako je sumnjala da sam članica Središnjeg (centralnog) odbora jedne ilegalne organizacije? Pretragu su obavili dva tjedna poslije uhićenja, 21. rujna (septembra). U dokazima nema dosjea ni o toj pretrazi.

Što je, dakle, u tim dosjeima korišteno kao dokaz protiv mene? Dva dokumenta. Glavni je nekoliko stranica (sedam, da budem točna) kompjutorskog ispisa koji je pribavila policija. Navodno se moje ime i prezime pojavljuju na kraju tih stranica, To je sve!! Nije važno što nema dokaza da sam ja radila te stranice, premda na njima nema potpisa niti su nađeni moji otisci prstiju.

Policija je tvrdila da je te stranice našla u kući u selu Ocaklar, Nazilli, i da su to ispisi s kompjutora koji pripadaju ilegalnoj organizaciji. Kako su došli do tog takozvanog “dokaza”? Čak je i iz svjedočenja policajaca na sudu bilo jasno da te stranice nisu prikupljene u skladu s protokolom koji propisuje zakon.

Pretrazi je kao svjedok morao prisustvovati predstavnik najviše vlasti u selu, seoski poglavar. No on je stigao nakon što je pretraga obavljena i zamoljen je da potpiše dokument kojim potvrđuje da je vidio sav (izuzeti) materijal.

Moj udio na tih sedam stranica uključivao je informacije o legalnim demonstracijama i procjenu tih događaja koji su se odigrali u različitim turskim gradovima 2005. Bio je tu još jedan dokument koji je sadržavao brojeve i ponovo moje ime na kraju stranice. Ukupno sedam redaka! Taj je dokument iskorišten kako bi me teretio kao glavnog financijskog operativca, a objavljen je 1. studenoga (novembra) 2007.

Rezultat toga je bio da je provjeravan moj bankovni račun, račun moga muža i naših bližih rođaka. U veljači (februaru) 2009, Antiteroristička jedinica policije u Istanbulu je čak provela operaciju i uhapsila mnoge, uključujući računovođu, tajnicu, čistačicu i suosnivača *Radija Özgür*, nećaka mog muža, računovođu u novinama u kojima moj muž radi, te još neke ljude koje čak i ne poznajem.

Svi optuženi su na sudu oslobođeni. U ovom trenutku slučaj je na Visokom prizivnom sudu. Tužitelj je ta dva dokumenta smatrao dostatnim da me proglasi vođom ilegalne organizacije i zahtijeva doživotni zatvor bez mogućnosti pomilovanja.

Dodatne informacije o mojoj prošlosti također su uključene u optužnicu: bila sam pritvorena i uhapšena 1996, te puštena nakon saslušanja. Optužbe za pomaganje i podršku su odbačene. Pritvorena sam još jednom nakon priopćenja za novinare o masakru zatvorenika u ankerskom zatvoru Ulucanlar.

Evo službene verzije terećenja sa stranice 226 optužnice:

“...pokušaj promjene ustavnog reda nasilnim putem; administrator i član ilegalne organizacije; budući odgovorna za financijske i pravne aktivnosti ilegalne organizacije, odgovorna je kao glavni prekršitelj/osumnjičenik za sva kriminalna djela koja su počinili ta organizacija ili njeni članovi prema turskom Zakonu o kaznenom postupku (TCK) 220/5 vezano uz TCK 314/3.“

Da to je to! Ni više, ni manje! U zatvoru sam već 6 i pol godina. Je li to pravda? Ni policija ni tužitelj nisu uspjeli naći nijedan konkretan dokaz moje uključenosti u ilegalne aktivnosti. Temeljem (na osnovu) dokumenta koji je pokazala policija, proglašena sam administratorom neke organizacije i smatrana odgovornom za njene nasilne aktivnosti.

Pokušala sam sažeti nasilan tretman kojem sam izložena i sve optužbe koje je protiv mene iznio tužitelj. Povrh svih tih pravnih problema, suočena sam sa zdravstvenim koji se pojavio od mog uhićenja: visok tlak, hepatitis B, ciste na obje dojke i povećana miopija (sa 2,5 na 5,0).

Kao da to nije dosta, dijagnosticiran mi je rak tiroide i operirana sam 13. studenog (novembra) 2012. Sad sam na lijekovima. Ne želim ni spominjati probleme koji proizlaze iz činjenice da sam cijelo ovo vrijeme na cementnom podu.

Zbog svega navedenog razlozi za pritvor ne mogu biti smatrani mjerom sigurnosti koju traži tužiteljstvo već je to postalo EGZEKUCIJA! Ta nepravda koja mi je nanesena mora postati javna i mora biti ukinuta. Sva moja prava moraju mi se vratiti. Zato pozivam vas, pojedince i/ili organizacije, da iskažu solidarnost i da budu moj glas, gdje god bili.

Želim vam zahvaliti na zanimanju, suosjećanju i budućoj potpori. Moje je slijedeće saslušanje 12. ožujka 2013 na 10. sudu za teške zločine u Caglayanu, Istanbul. Nadam se da ću neke od vas tamo vidjeti.

Srdačno svima,

Füsun ERDOGAN

Moja adresa:

Kapali Kadin Hapishanesi A7

Gebze-Kocaeli

Turska

Napad na zgradu lista *Apple Daily* u Hong Kongu

Izravna prijetnja medijima odigrala se u Hong Kongu u ranim jutarnjim satima 12. siječnja 2015. Azilanti su bacili male bombe na zgradu *Apple Daily* na Tsang Kwan O i na kuću vlasnika *Apple Dailyja* Jimmyja Laija na Ho Man Tinu u Kowloonu. Nakon napada otkrivena su dva zapaljena automobila u drugim dijelovima Hong Konga.

Nekoliko sati nakon napada pljačkaš je ukrao veliku količinu novina *Apple Daily* iz prodavaonice u Hung Homu, Kowloon, i odvezao se. Policajci su pronašli lopova u autu i otvorili vatru jer ih je, navodno, pokušao pregaziti. Jedan je policajac u tom incidentu ozlijeđen.

Apple Daily nije prvi kojemu su slane prijetnje. Najmanje je četvero zaposlenih u medijima izvrijeđano ili su im prijetili smrću u Hong Kongu 2014. godine. Isto je tako već treći put od 1993. napadnut stan Jimmy Laija, a počinitelji ni do danas nisu pronađeni.

(Izvor: *International Federation of Journalists/ web stranica IFJ-a*)

Napad na *Charlie Hebdo*: “To je pokolj, krvopriliće. Svi su mrtvi“

11.30 u Parizu. Corrinne Rey, poznata kao Coco, crtačica stripova koja radi za francuski satirički tjednik *Charlie Hebdo*, upravo je pokupila svoju kćer iz obližnjeg vrtića. “Kad sam došla do ulaznih vrata zgrade u kojoj je tjednik, dvojica maskiranih i naoružanih ljudi su nam zaprijetili – silovito“, rekla je. “Željeli su ući i popeti se stepenicama. Ukucala sam ulaznu šifru... Govorili su tečan francuski. Rekli su da su iz al-Qaide.“

Uredi *Charlie Hebdo* su u Ulici Nicola Apert br. 10, u jednoj od anonimnih zgrada, niskih po gradnji i najamninama, s napuklim svijetlosmeđim fasadama “ukrašenim“ mrljama svježeg boje koja pokriva grafite kojih ima posvuda u ovom zapuštenom kutku 11. arondismana.

Ray-ova je izjavila da je naoružane napadače pred zgradu dovezao, zajedno s kalašnjikovima, treći čovjek u crnom Citroenu – registarske oznake CW 518 XV – zatamnjenih prozora. Znali su svoj posao, izjavila je policija. Nosili su zaštitne prsluke, oružjem su baratali profesionalno, kretali su se “mirmo i činili se odlučnima“.

Odabrali su pažljivo i trenutak. Četvrtkom ujutro se tiska *Charlie Hebdo*, a tada je i tjedni urednički kolegij. U konferencijskoj dvorani na drugom katu našlo se petnaestak članova redakcije – strip crtača, urednika, pisaca – koji su se sakupili na sastanak u podne, uključujući i četvoricu najvećih imena tjednika: crtača stripova Cabua, Wolinskog i Tignousa te urednika od 2012, crtača stripova Stephanea Charbonniera, znanog kao Charb.

No svjedoci krvoprolića koje će se dogoditi kažu da su, ušavši u zgradu, napadači u prvi mah izgledali kao da ne znaju kamo krenuti. Prema informacijama Yvesa Cressona na Twitteru, koji radi za medijsku produkcijsku kompaniju Bayoo, vrata do vrata s *Charlie Hebdo*, dva su napadača prvo ušla u njegov ured.

“U 11.25, zahvaljujući poštarici, dvojica su naoružanih ljudi ušla u naš ured“, izjavio je na Twitteru. “Tražili su *Charlie*.“ Cresson je rekao da su ispalili dva metka koja su prošla kroz vrata i prozor.

Jedan je svjedok rekao *Libérationu* da su na recepciji zgrade pitali gdje se nalazi ured *Charlie Hebdo*. Neimenovana žena koja radi u uredu na drugom katu, preko puta hodnika u kojemu je *Charlie Hebdo*, rekla je za radio *France Info* da su ona i kolegica prvo čule “veliki prasak“. Zatim je netko svom snagom otvorio vrata našeg ureda jednim zamahom i zatražio da mu se kaže gdje je *Charlie Hebdo*. Imao je pušku. Mi smo se povukle. Nakon što je otišao čule smo pucnjeve. Otišle smo do prozora i vidjele dvojicu s puškama kako trče... Pucali su i izvan zgrade, opet“.

(Izvor: *The Guardian*, četvrtak, 7. siječnja 2015.)

Treći dio:

Najbitniji principi etičkog i objektivnog novinarstva

Prema Udruženju profesionalnih novinara, najcjeljenijoj organizaciji profesionalnih novinara u SAD-u, četiri najbitnija načela etičkog novinarstva su:

- 1) Traži istinu i o njoj izvijesti;
- 2) Smanji štetu;
- 3) Postupaj neovisno;
- 4) Budi odgovoran i jasan.

Pored toga, profesionalni novinar mora pokušati u svim okolnostima i na svaki način ostati nepristran i izvještavati samo o onome što je potaklo njegovu/njezinu pozornost. Kad bismo, dakle, pokušali naći definiciju etičkog i objektivnog novinarstva, ona bi morala uključiti: da bi osoba mogla izvršavati svoje novinarske zadatke na najprofesionalniji način, etičko i objektivno novinarstvo pretpostavlja neke temeljne vrijednosti. Kad bismo morali elaborirati i dalje, kazali bismo da profesionalni novinar mora uvijek biti spreman:

- a) Čitateljima/gledateljima objasniti etičke izbore i procese
- b) Potaknuti a ne izbjegavati dijalog s čitateljima/gledateljima i drugima koji su izravno povezani s njegovim/njenim radom
- c) Brzo odgovoriti na pitanja točnosti, jasnoće i pravednosti
- d) Priznati pogreške i ispraviti ih hitro i vidljivo
- e) Objasniti ispravke pažljivo i jasno

Istovremeno, on/ona mora smjesta ukazati na neetično ponašanje u novinarstvu, uključujući i novinarske organizacije, i postupiti u skladu s visokim standardima koje očekuje od drugih. Zvuči li to pretjerano teoretski? Možda; pokušajmo stoga te pretpostavke konkretizirati primjerima što treba činiti, a što izbjegavati.

A. Korupcija

Što je to

Korupcija je fenomen koji ne treba posebno analizirati. Odrasli ljudi u gotovo svakom kutku svijeta imaju najmanje jedan primjer koji bi mogli prijaviti. Nije ni potrebno reći da je postala središnja obaveza novinara identificirati izvore korupcije i objaviti ih. No što je s korupcijom u medijima? Mediji i ljudi zaposleni u njima se često opisuju kao “ogledalo društva“, što znači da ne mogu ostati imuni na patologiju od koje pati svako društvo. Zato je korupcija jedan od glavnih problema i izazova u društvu i medijima. Što je, međutim, korupcija u medijima? Koji se novinari mogu nazvati “korumpiranima“ i zašto?

Odgovor na to pitanje nikad nije jednostavan. Gotovo svima korupcija znači prihvaćanje poklona kao uzvrat za neki lijepu priču ili jednostavno izlet koji novinarima nude i plaćaju privatne korporacije. Većini to znači velike iznose koji se medijima doznačuju putem reklama da bi se spriječilo izvještavanje protiv oglašivača.

Premda izvještavanje o korumpiranom sustavu vlasti ili neke organizacije (vanjska korupcija) izgleda relativno jednostavno, to nije točno. Treba u obzir uzeti posebne okolnosti s kojima se novinar mora suočiti i prije nego što izvještava (koliko je demokratska ili autoritarna vlast, razvijenost instrumenata civilnog društva, efikasnost u suzbijanju korupcije).

Sve postaje još teže ako se radi o korupciji unutar medija (unutarnja korupcija) iz očitih razloga (strah od otkaza, povezanost s kolegama, itd.).

U oba slučaja to iziskuje hladnu glavu, objektivnost i apsolutnu posvećenost već navedenim načelima.

Kako izvještavati

Izvještavanje o vanjskoj korupciji

Novinar uvijek mora slijediti ovu taktiku:

Prepoznati potrebu da služi kao kontrolni organ javnih poslova i vlasti.

Osigurati da se javni poslovi vode jasno i da su javne informacije dostupne svima.

Sakupljati, ažurirati i ispravljati informacije novim reportažama.

Jasno identificirati izvore. Javnost ima pravo na najveći mogući broj informacija da bi

mogla suditi o pouzdanosti i motivaciji izvora. Ako je izvor anonimna, pažljivo objasniti zašto se odlučilo za tu opciju. Kontradiktorno je izvještavati o korupciji i istovremeno skrivati informaciju bez važnog razloga.

U novim nastavcima revno nastojati pronaći osobe uključene u priču da bi im se dala mogućnost da odgovore na kritike ili optužbe.

Izbjegavati tajne ili druge sumnjive metode sakupljanja informacija osim ako tradicionalne, izravne metode ne daju rezultata koji bi bili važni javnosti.

Biti oprezan i hrabar te se toga odgovorno držati. Dati glas onima koji ga nemaju.

Podržavati otvorenu i pristojnu razmjenu stajališta, čak i ako se ne slažete s njima.

Izbjegavati stereotipe. Novinar mora preispitivati način na koji njegove vrijednosti i iskustvo oblikuju njegovo izvještavanje.

Omogućiti pristup izvorima materijala kad je to važno i prihvatljivo.

Nikad namjerno ne iskrivljavati činjenice ili kontekst, uključujući i vizualne informacije.

Dati više prostora/glasa onima koji su slabi, krivo predstavljeni, pogođeni korupcijom, a ne onima koji odobravaju korupciju i pokušavaju se opravdati jer je prakticiraju.

Izvještavanje o unutarnjoj korupciji

Novinar uvijek mora misliti na to da je njegova/njena prvotna obaveza služiti javnosti, a ne kolegama, prijateljima ili poslodavcu. Zbog toga:

Mora izbjegavati sukob interesa, stvarni ili onaj koji se takvim može učiniti, i iznijeti na vidjelo onaj koji se ne može izbjeći.

Istovremeno mora po svaku cijenu odbiti poklone, usluge u obliku novca, neplaćenih putovanja i posebnih tretmana, te izbjeći svaku aktivnost koja bi mogla kompromitirati njegovo/njeno poštenje ili nepristranost ili nanijeti štetu njegovoj/njenoj vjerodostojnosti.

Treba izbjegavati favoriziranje oglašivača, donatora ili bilo kojeg drugog posebnog interesa i opirati se unutarnjim i vanjskim pritiscima da se utječe na “pokrivanje” tema.

Moraju se razlikovati vijesti od oglasa i raditi protiv čudnih “hibrida” koji zamagljuju liniju između njih.

Primjeri/Prethodno iskustvo

Početak siječnja (januara) 2015. Balkanska mreža istraživačkih novinara (BIRN) objavila je priču o načinu na koji je Elektroprivreda Srbije, kompanija za proizvodnju električne energije u vlasništvu države, dala tender za renoviranje rudnika Tamnava konzorciju bez ranijeg iskustva u takvim operacijama, što je značajno povećalo ukupne troškove. Srpski premijer ne samo da je pokušao obezvrijediti BIRN-ovu priču kao laž nego je optužio BIRN za primanje novca iz Europske unije da bi oborio Vladu Srbije. BIRN je odbacio Vučićeve optužbe, tvrdeći kako je njihov izvještaj 100% istinit, a ovaj incident uzrokovao je oštru izjavu iz EU kojom je srpska vlada upozorena da ne guši kritičnost medija.

B. Kako izbjeći i popraviti pogreške

Što je to

Pogreške su dio ljudske prirode, bolje rečeno, samo oni koji ne rade ne griješe. Profesionalni novinar, uvijek suočen s rokovima, svim vrstama pritisaka, sumnjama u vjerodostojnost svojih izvora, u pravilu je podložan mnogim pogreškama bez obzira na to bavi li se vijestima, je li glavni urednik ili kolumnist. No način na koji se nosi s njima i kritikama je ono što razlikuje jednog od drugog novinara.

Glavni razlozi koji stoje iza uobičajenih i neuobičajenih novinarskih pogrešaka su:

- Manjak vremena za dodatno provjeravanje
- Prekratki rokovi
- Informacija koja vodi u krivom/lažnom smjeru
- Pritisak nadređenih
- Pretjerano povjerenje u vlastite sposobnosti i instinkt
- Podla igra

Svi razlozi osim posljednjeg spadaju u kategoriju nenamjernih pogrešaka, dok je podla igra ona kad novinar unaprijed zna da objavljuje netočnu informaciju da bi namjerno izazvao krivi dojam i/ili povrijedio neku osobu ili organizaciju. Ta vrsta “pogreške“ izravno je suprotna temeljnim načelima profesije kako smo ih opisali i morala bi imati ozbiljne posljedice. Sve ostale, ma kako ozbiljne bile, mogu se korigirati i ispraviti.

Kako izbjeći i ispraviti

Najprije, profesionalni novinar mora uvijek imati na umu da nema stvarne isprike za netočnu ili krivu informaciju. Javnost, poslodavac i kolege mogu oprostiti pogrešku, ali

je najvjerojatnije neće lako zaboraviti. Prema tome, uvijek je bolje ne izvještavati o nečem u što nismo 100% sigurni.

Budući da se pogreške uvijek događaju, dobro je znati što u vezi s tim učiniti. Prvi je korak, jasno, priznati pogrešku i ispraviti je brzo i vidljivo. Usto je potrebno objasniti ispravak i priču ispričati jasno i pažljivo. Bude li zahtjeva za odgovorom, on se mora smjesta odobriti, bez razmišljanja i objaviti čitav i bez dodatnih komentara.

Primjeri/iskustva

Ovo su neki primjeri ispravaka pogrešaka u skladu s navedenim principima:

The New York Times

“Subotnji članak o diplomatskom životu J. Christophera Stevensa, američkog veleposlanika u Libiji koji je poginuo u napadu prošli tjedan, donosi nepotpune navode g. Stevensa o sastanku Cécilije Sarkozy, tada supruge francuskog predsjednika, i puk. Muammara el-Gadafija, libijskog diktatora, 2007. godine. G. Stevens je proširio trač da je Gadafi tijekom sastanka razgrnuo halju te da je ispod nje bio nag, a bivša gđa. Sarkozy, danas gđa. Attias, kaže da g. Steven na tom sastanku uopće nije bio prisutan i da je ta anegdota, koju on ponavlja, laž.

U članku je krivo navedena i zemlja u kojoj je g. Stevens služio s Johnom Bellom, bivšim diplomatom; služili su u Egiptu, a ne u Siriji.“

The Guardian

“U članku o broju gay članova Konzervativne stranke Evan Davis, autor teksta, pozvao se na primjedbu Bena Fentona, novinara *FT*-a. To je bila pogreška: Davis je namjeravao citirati Bena Furnivala, bivšeg predsjednika grupe lezbijki, biseksualaca, gay osoba i transeksualaca ParliOut. Ističemo sa zadovoljstvom da Fenton nije pridonio tom članku i da ga Davis nije imao nikakvog razloga navesti budući da Fenton nije ni gay niti je ikad javnosti dao navještaj o svojim političkim stajalištima. *The Guardian* žali zbog te pogreške.“

The Economist

“U ‘Vrijednosti dobrog urednika’ (7. siječnja; januara) smo nesvjesno dokazali poantu iz naslova članka govoreći o Josui Rosenthalu sa Sveučilišta u Puerto Ricu dosljedno kao

o ‘Ms Rosenthal’. Ta se rodna oznaka odnosi na njegovu kolegicu Sandru Garrett. Ispričavamo se oboma.“

The Sun

“Izvještaj *The Suna* o tragediji koja se dogodila u Hillsboroughu prije 23 godine bez sumnje spada u najcrnji dan u povijesti ovih novina.

Izvještaj Neovisne komisije Hillsborougha o nesreći pokazuje nespretn pokušaj policije Južnog Yorkshirea da sakrije svoju odgovornost zamagljenim lažima.

To ukazuje na orkestriranu kampanju viših policijskih službenika da oklevetaju nedužne fabricirajući mračne optužbe na račun liverpulskih fanova – i zatim ih plasiraju medijima.

No izvještavajući o toj dezinformaciji kao o činjenici koja je uništila reputaciju liverpulskih fanova, uključujući i 96 žrtava, *The Sun* je strašno diskreditiran.

Danas se bez zadržke ispričavamo žrtvama, njihovim obiteljima, onima u Liverpoolu koji nas podupiru i svim našim čitateljima za tu krivu procjenu.

Uloga novina je da otkriva nepravdu. Da forenzički provjeri izjave onih koji imaju vlast.

U slučaju tragedije u Hillsboroughu smo zakazali.“

Napomena. Ovaj se tabloid ispričao na naslovnici (četvrtak, 13. rujna [septembra] 2012)

Primjer nedovoljne isprike dolazi od medijskog diva *BBC*-ja i njegove TV emisije “Panorama Sjeverne Koreje“

“Otkrivanje priča u teškim okolnostima i na opasnim mjestima je jedna od snaga *BBC*-ja. Postojao je realni javni interes da se snimi ta reportaža o Sjevernoj Koreji, ali po mišljenju Uprave *BBC* nije svim odraslim mladim osobama koje su putovale s ‘Panoramom’ dovoljno jasno objasnio potencijalne rizike da bi mogli dati kvalificiranu suglasnost. To je ozbiljna pogreška i *BBC* se ispričava onima koji su podnijeli reklamacije.“

Premda je stanica priznala pogrešku i ispričala se, nije to emitirala u svom TV programu unatoč činjenici da je pogreška tamo učinjena. Umjesto toga isprika je ograničena na kratku pisanu izjavu.

C. Izvještavanje pod utjecajem etničkih, jezičnih, političkih, kulturalnih i sportskih pripadnosti

Što je to

Kao dio šire zajednice, novinari su i subjekti etničkih, jezičnih, političkih i drugih pripadnosti. To je potpuno normalno i oni imaju sva prava biti pripadnici čega god žele. Problem se javlja kad to izravno ili neizravno ulazi u njihov posao. U skladu s načelima etičkog i objektivnog novinarstva, to je najstrože zabranjeno. No koliko je to lako izbjeći?

Kako izvještavati

Očito je da novinar ne može izbjeći etničku i jezičnu pripadnost. Profesionalac mora po svaku cijenu međutim izbjeći onu političku. Naravno, izazov je ostati neprivržen.

On/ona mora stoga:

- Izbjegavati sukob interesa, stvarni ili onaj koji se takvim može učiniti.
- Ostati izvan udruženja koje mogu kompromitirati poštenje ili naštetiti vjerodostojnosti.
- Uvijek objelodaniti neizbježne sukobe interesa.
- Uvijek biti budan i hrabar da drži odgovornima one koji su na vlasti.
- Razlikovati zagovaranje i izvještavanje.
- Analize i komentari moraju biti označeni kao takvi i ne smiju krivo prikazati činjenice ili kontekst.
- Shvatiti kao posebnu obavezu da pomogne da javni poslovi budu vođeni otvoreno i da su dokumenti vlasti dostupni kontroli.

Potpuna objektivnost je možda nemoguća, ali i djelomična mora biti stalni cilj. Čak i oni koji su plaćeni da iznose mišljenja, a ne da samo izvještavaju – kolumnisti, pisci uredničkih tekstova, gosti razgovornih emisija, blogeri – moraju u najmanju ruku biti svjesni svih relevantnih stajališta i ponuditi ih svojim čitateljima ili gledateljima.

Nepristranost mora biti glavni indikator posebno onim novinarima koji se bave političkim i/ili sportskim događanjima. Ako ne mogu ostati nepristrani, smjesta moraju tražiti smjenu, prije nego što su počinili pogrešku koja će sasvim sigurno kompromitirati njihovu vjerodostojnost i vjerodostojnost njihovog poslodavca. To, jasno, ne znači, da novinar mora ići tako daleko da i ne glasa. No kako je ovdje u pitanju vjerodostojnost koja je u opasnosti, nepristranost je jednostavno *sine-qua-non*.

Isto vrijedi ako su u pitanju obiteljske ili bliske veze, koje tvore drugi tip etičkih dilema. Novinar mora po svaku cijenu odbiti izvještavati o bilo kakvim javnim poslovima tih osoba. Ako to ne učini, vrlo je vjerojatno da će završiti sa stigmom protekcionizma čak i ako praktički ništa krivo ne učini.

Pa što da radi novinar ako je zaposlen u novinama/TV-u/radiju/portalu koji pokazuje političku, sportsku ili kakvu drugu pripadnost? To je teško pitanje jer se ne može mnogo toga učiniti. Neka pitanja može riješiti jasna uređivačka politika koja je očita svim zaposlenima i javnosti, ali nikako ne može sva. Ako ne ide drugačije, medije treba poticati da javno pristaju uz određenog kandidata ili stranku. Ta je praksa uobičajena u Sjevernoj Americi i nekako oslobađa novinara tereta koji mora nositi. Dati čitateljima/gledateljima na znanje koji kandidati dijele viziju tog medija je predmet rasprave. No ono što profesionalni novinar mora učiniti je ugrabiti svaku priliku da objasni razliku između stavova i informacije.

Novinarska udruženja bi tu morala igrati važnu ulogu potičući svoje članove i njihove poslodavce da jasno primijene te standarde tako stvarajući zdravije i poštenije radno okruženje.

Primjeri/iskustva

Dobra praksa

Urednik i izdavač denverskih novina jednom je svojim zaposlenima rekao da ne odu na koncert čiji prihod potječe od donacije kandidata za američki Senat. To se odnosilo na sve zaposlene – od članova redakcije do onih koji raznose poštu.

Etički kodeks u sjevernoameričkim medijima kao *NPR* i *ABC*. On zabranjuje novinarima sudjelovanje u marševima i protestima koji se odnose na pitanja o kojima izvještava taj medij, što znači po prilici sve.

Loša praksa

Način na koji su o referendumima u Škotskoj i Kataloniji izvještavali mediji pod kontrolom države kao što su *BBC* i *El Pais*.

Način na koji je Grčka izvještavala o Turskoj i Republici Makedoniji. Jedinstveni glas se čuo iz svih glavnih medija koji je osuđivao gotovo sve što bi dolazilo iz tih zemalja nazivajući to provokacijom protiv Grčke i/ili Cipra. Bez obzira na političku orijentaciju grčki su mediji izgleda bez zadržke prihvatili službenu politiku grčke države.

Četvrti dio:

Izazovi novih tehnologija

Danas je situacija potpuno drugačija nego prethodnih desetljeća. Laptopi, digitalne kamere pa čak i minijaturne visokokvalitetne kamere i pametni telefoni, visokosofisticirana tehnologija i bežični internet omogućuju reporterima da pošalju tekst, fotografiju i videomaterijal praktički s prve crte bojišta u realnom vremenu. Silna je to prednost za današnje reportere i za izvještaje u usporedbi sa situacijom od prije samo dvadeset godina.

No kao i svako tehnološko poboljšanje i ovo ima svoju mračnu stranu. Mnogo je jednostavnije nadzirati novinarske aktivnosti, uključivo i ratnih reportera. Lakše je kontrolirati kuda se kreću, s kim komuniciraju, koje dijelove informacija čuvaju na svojim laptopima ili telefonima. Rezultat je da službe sigurnosti i tajne službe te svi drugi zainteresirani, uz potrebnu opremu (koja nije uvijek skupa ili komplicirana za korištenje), novinare mogu dovesti u opasnost ili im prijetiti.

Zato laptop ili telefon koji imate u ratnom području mora imati pohranjeno što je moguće manje povjerljivih informacija. Takve informacije mogu štetiti vama, vašem poslu i drugima ako padnu u ruke nekog zlonamjernog. Sva imena, telefonski brojevi i druge neophodne informacije koje vam trebaju na terenu moraju se zapisati na papir ako ih ne možete zapamtiti (i to, ako je moguće, u šiframa koje ste sami izmislili) te pohraniti u skrivenom odjeljku vaše naprtnjače, odjeće ili cipela. Šifra može biti jednostavna, ali je nužno da je sami izmislite.

Možete, na primjer, zapisati brojeve ovako: 0 je šifra za 1, 9 za 2, itd. Imena se mogu zapisati kao nadimci ili, još bolje, kao ono što vas podsjeća na određenu osobu, a drugima izgleda nevažno. Na primjer, “bingo“ za nekog tko se voli kladiti ili natjecati, “ugao“ za nekog tko stanuje na uglu, itd. Ako se tako ponašate, bit ćete sigurniji i vi i oni koji su s vama povezani. Premda ova metoda može izgledati primitivna, vrlo je pouzdana.

U svakom slučaju, u svojim komunikacijskim sredstvima imajte što je manje moguće povjerljivih podataka. Kad god šaljete važan materijal, izbrišite ga nakon što ste dobili potvrdu da je stigao na odredište. Neke podatke na kompjutoru/telefonu/laptopu treba imati – ali nikako ne slike, video ili dokumente koji bi vas mogli učiniti sumnjivim ako od vas zatraže da pokažete što ste zabilježili. Postoji opcija koja omogućuje podjelu memorije vašeg aparata tako da dio materijala bude vidljiv svakome, a dio samo onome

tko ima šifru. Posljednje verzije mobilnih sustava (IOS i Android) omogućuju korisniku da šifrira sve informacije na svom mobitelu uz dodatnu razinu sigurnosti.

Vlade mnogih zemalja koriste sustav (sistem) za filtriranje interneta. Posao informiranja može biti predmetom velikih ograničenja, posebno u vrijeme sukoba, masovnih prosvjeda (protesta) ili pobuna (na primjer, Turska u vrijeme prosvjeda u parku Gezi 2013.)

Za više informacija pogledajte http://en.chip.org/wiki/Main_Page ili upitajte nekog stručnjaka te dodajte tu uslugu svom mobitelu.

Evo nekoliko načina da pobijedite cenzuru a webu:

Web Proxy poslužitelji (usluge)

Web proxy poslužitelji se uobičajeno koriste da sakriju vašu IP adresu kako biste “surfali” webom anonimno, štiteći tako svojju “online” privatnost. Dodatno, možete izbjeći filtere i “firewalls” (vatrene zidove) koristeći web proxy poslužitelje za odblokiranje web stranica poput npr. You Tube-a. Kada koristite web proxy poslužitelj da pristupite nekoj web stranici bit će vildjiva IP adresa proxy poslužitelja a ne IP adresa vašega računala i tako ćete zadržati anonimnost.

Ima na stotine web proxy poslužitelja koji vam mogu pružiti tu povlasticu. Ali postoje sigurnosni rizici pri korištenju slobodnih proxy poslužitelja dok pretražujete web.

Dok koristite web proxy poslužitelj, svi osjetljivi podaci poslani kroz proxy su nesigurni. Zbog toga, korištenje web proxy ostavlja vas ranjivima za napade hakera koji mogu ukrasti vaše lozinke i ostale osjetljive informacije.

Za više informacija pogledajte ovdje: http://en.cship.org/wiki/Main_Page ili se obratite nekome tko e stručniji od vas da vam postavi usluge na mobilnim uređajima.

VPN usluge

VPN ili Virtual Private Network je mreža koja vam omogućava da uspostavite sigurnu vezu putem javnog interneta s privatnim mrežama na udaljenim lokacijama. Uz VPN sav mrežni promet (podaci, glas i video) ide preko sigurnog virtualnog tunela između naprave domaćina (klijenta) i VPN servera i šifriran je.

VPN tehnologija koristi kombinaciju šifri, tunela, sažimanja podataka i atestiranih veza da bi vam osigurala vezu s privatnim mrežama i zaštitila vaš identitet.

Vremenom je VPN razvio mogućnost da osigura istu razinu sigurnosti komunikacije za sve što ide preko interneta. Danas je VPN kao način zaštite među novinarima sve popularniji da bi zaštitili svoju privatnost on-line, elektronički organizirane sastanke i da bi dobili slobodan pristup sadržajima ili web stranicama koje su blokirane ili cenzurirane.

Tor usluge

Tor je besplatni program i mreža koja pomaže da se obranite od kontrole prometa, vrste nadzora koja prijeti osobnim slobodama i privatnosti, povjerljivim poslovnim potezima i odnosima te od državne sigurnosti. Jednostavan način da koristite Tor je skidanje Tor Browsersa (<https://www.torproject.org/download/download-easy.html.en>), samostalnog web pretraživača koji vam omogućuje sve što vam treba da biste sigurno pretraživali internetom.

Novе tehnologije su novinarima velika pomoć, ali i prijatna. Na primjer, novinari koji rade u ratnom području ili izvještavaju o bilo kakvim sukobima, prirodnim katastrofama itd. trebaju imati na pameti mnoge interese koji su u to uključeni – neki žele prikriti razloge katastrofe, smrti ili velike pogreške bilo koje vrste, neki tragične posljedice onoga što se dogodilo. Situacija je slična kod novinara koji se upuste u dubinsko istraživanje o kriminalu, korupciji, itd. Svi oni mogu postati meta čak i ako nisu u području sukoba.

U svim tim slučajevima novinari moraju osigurati komunikaciju s drugim novinarima ili izvorima. Mnogo je tehnika koje im omogućuju da izbjegnu prisluškivanje telefona i presretanje on-line komunikacije. Da to učine, moraju imati posebna znanja, vještine i oruđe. Nije lako sve to imati. Mnogi ovise o stručnjacima unutar novinarske zajednice. Postoje čak i posebne mreže za tu svrhu. Bilo kako bilo, svaki će novinar koristiti neki jednostavan trik ili savjet da zaštiti svoju komunikaciju.

Na primjer, alternativne e-mail servise koje koriste samo oni koji su odlučili uzajamno komunicirati. Jedan od trikova je “jureća“ IP adresa koja omogućuje korisniku da se čini da radi u raznim zemljama dok su zapravo stalno u istoj prostoriji. Promjena IPI adrese može vam pomoći da uđete na neke web stranice koje su zabranjene (to se mijenja pomoću posebnog softvera koji službeni IP adresu promijeni u adresu druge zemlje – pa možete vidjeti web stranice koje su zabranjene na lokalnoj razini). Promjena IP adrese otežava da vas pronađu jer ste promijenili lokaciju: sjedite, na primjer, u Njemačkoj, ali se zbog vaše IP adrese čini da ste u Kanadi, Nigeriji, Italiji ili Rumunjskoj.

Može se koristiti i šifrirana komunikacija – e-mailom kao i telefonom. Nema načina da budete apsolutno zaštićeni od nadzora, ali novinari moraju učiniti sve što je moguće da bi izbjegli sigurnosne probleme.

Digitalna sigurnost

Kao što je pokazao slučaj Snowden, digitalni nadzor je postao realan i u civilnom društvu. Novinari mogu biti posebno zanimljivi nacionalnim i međunarodnim vlastima ili hakerima. Nakon što smo naglasili važnost osobne sigurnosti, usredotočit ćemo se na tehnike digitalne sigurnosti i protokole koje novinari moraju usvojiti da bi izbjegli sebe, svoje informacije i izvore dovesti u opasnost.

Budite svjesni da možete biti cilj digitalnog nadzora, posebno ako istražujete osjetljive teme kao:

- Teroristički čin i/ili osobe ili organizacije s njim povezane
- Organizirani kriminal (na primjer, krijumčarenje droge ili oružja, pranje novca, trgovinu ljudima, itd.)
- Geopolitičke teme (na primjer, sukob u određenom području kao Izrael/Palestina, Ukrajina, ISIL, Irak, Sirija, itd.)
- Slučajeve potencijalnih ratnih zločina.

U tom slučaju bi netko mogao postaviti razvijen softver ili hardver na vaš kompjutor koji je teško otkriti da bi mogao do svega što radite (što tipkate, snimate; moguće je čak koristiti vaš kompjutor za snimanje svega što se odigrava u prostoriji pomoću ugrađenog mikrofona ili video kamere). Jasno, sve je to moguće i pomoću pametnih telefona i laptopa. Pametni telefoni su najranjivije i najopasnije oruđe jer mogu otkriti:

- Internetsku komunikaciju (osobe s kojima razgovarate i sadržaj onoga što govorite)
- Telefonsku komunikaciju (ljude s kojima razgovarate i sadržaj onoga što govorite)
- Geolokaciju (lokaciju na kojoj fizički jeste).

Kako izvještavati/praktični savjeti i postupci

Prvo što treba učiniti je procijeniti sve što trebate zaštititi:

Izvore, suradnike, podatke, komunikaciju, sami sebe.

Zatim morate odlučiti kako ćete se ponašati da biste izbjegli ili smanjili utjecaj digitalnog nadzora.

Anonimnost je ključna. Što ste neprimjetniji, to se lakše i sigurnije možete kretati. Stoga morate naučiti koristiti sva sredstva da pojačate svoju nevidljivost.

Jedan dobar način da se to postigne je korištenje ljudskog zastupnika, što znači da utvrđivanje vašeg identiteta treba izbjeći po svaku cijenu. Na primjer, ako morate kupiti kompjutor da biste sigurno komunicirali, to nije pametno učiniti osobno (posebno internetom i karticom). Mnogo je bolje ako sve što trebate kupite pomoću zastupnika kojem vjerujete i koji nije s vama povezan.

Digitalni zastupnik/zamjenik je dio softvera ili hardvera koji sakriva IP vašeg računala (koji se može povezati s vama) i šifrira podatke koje šaljete e-mailom ili nekim drugim načinom komunikacije).

Dakle, morate koristiti različita oruđa, već prema procjeni razine prijetnje:

Niska razina: “firewall“/vatreni zid, napredni antivirus, VPN (Virtual Private Network) kit i trojanski skener, Truecrypt/BitLocker, sigurni webmail servisi. Najbolje je koristiti Linux; Apple kao drugi, a Window kao posljednje sredstvo.

Srednja razina: Live distro: Tails, Whonix, Truecrypt, Protonmail. Vanjski USB Hard Disc.

Visoka razina: Određeni računar koji morate uvijek nositi sobom (da bi se izbjegli hardverski virusi), Live Distro, Mail šifriranje koristeći GPG, šifrirani USB sa šifrom za sve podatke i s ključnim riječima. OTR ili Cryptocat za govornu komunikaciji, TOR + end da bi šifriranje završilo.

(Izvor: European University Institute, e-learning moduls: Investigative journalism, 2014.)

Primjer: Web stranicu *Peščanika* u Srbiji u nekoliko su navrata 2014. napali hakeri. Taj multimedijски portal je izložen jakim napadima DDoS-a upravo kad je počeo objavljivati tekstove o lažnim doktoratima nekih od vodećih osoba u Srbiji.

Vrlo dobar vodič o digitalnoj sigurnosti je knjiga “Security in-a-box“ Tactical Technology Collective-a i Front Line-a. Na adresi securitynabox.org je dostupna bez naknade i na nekoliko jezika (engleski, njemački, turski, ruski, talijanski, španjolski i drugi).

Knjiga se bavi ovim temama: Kako zaštititi svoj računar od zloupotrebe i hakera; Kako zaštititi svoju informaciju od fizičke prijetnje; Kako sastaviti i zadržati sigurnu lozinku; Kako zaštititi osjetljive dokumente na svom računalu; Kako se oporaviti od gubitka informacija; Kako uništiti osjetljive informacije; Kako svoju komunikaciju internetom zadržati privatnom; Kako ostati anonimna i zaobići cenzuru na internetu. U uvodu knjige se kaže:

“Zagovornici digitalne komunikacije su sve zabrinutiji i to s pravom. Premda računala i Internet mogu biti snažno sredstvo zastupanja, oni istovremeno grupe (koje su i tako ranjive) izlažu novim rizicima. Što se više ljudi pouzdaje u digitalnu tehnologiju da bi svojim zagovaranjem dosegli što veći broj stanovnika, njihove su baze podataka, informacije, komunikacije i ciljevi izloženi sve većem riziku. Ako se zalažete za osjetljive teme ili usko surađujete s takvim ljudima, vjerojatno je da ste iskusili (ili bar čuli o tome) prijetnje svojoj digitalnoj sigurnosti. Računari zaplijenjeni, lozinke koje se misteriozno mijenjaju, lokalne web stranice hakirane ili pretjerano aktivne šireći zlonamjerni sadržaj, strane web stranice koje se odjednom ne mogu otvoriti, lažni, blokirani, modificirani ili već pročitani e-mailovi. Sve su to istinite priče i mnoge se odigravaju u okruženju koje stvar čini još gorom, u kojem je računalni sustav zastario, a programska potpora piratska i puna virusa.“

Peti dio:

Općeniti savjeti

Zaštita medijskih kuća od terorističkog/zločinačkog napada

Profesionalni novinar i mediji mogu biti cilj prijetnji ili napada i ako rade daleko od područja sukoba. Medijske kuće u “mirnim zemljama“ su bile cilj terorističkih ili zločinačkih napada za vrijeme demonstracija.

Evo nekih općenitih savjeta medijskim kućama:

1. Organizirajte provjeru svih koji dolaze u vaš ured/redakciju. To ne mora uvijek biti skupo – može biti samo kamera ispred vrata i uobičajena provjera pri ulazu u ured. Ne otvarajte vrata nepoznatima. Neka posebna soba za sastanke bude izvan područja koje je osigurano. Sastanke s nepoznatim osobama ili izvorima dogovarajte izvan zgrade kompanije, na javnom mjestu, na primjer u kafiću.

2. Budite pažljivi kod otvaranja pošte i paketa koji stižu. Mislite na to da medijima uvijek može biti poslano pismo-bomba – može ga poslati amater a da ipak bude opasno i ubojito. Bomba može imati oblik čestitke za neki praznik ili Božić, pisma ili paketa. I knjiga ili dokumenti koji se šalju redakciji mogu u sebi imati eksplozivno sredstvo. U većini slučajeva je to plastični eksploziv. No i obično pismo može biti korišteno za napad antraksom ili nekim drugim biološkim oružjem. Uvijek postoji opasnost od dobivanja radioaktivnog paketa. Mjerenje radioaktivnosti svakog pisma/paketa koje stigne u redakciju može biti vrlo korisno. Na primjer, 2001. pisma sa sporama antraksa, poslana nekolicini medijskih djelatnika i političara u SAD-u, ubila su petero ljudi i zarazila sedamnaestero. Ako vam je išta sumnjivo u vezi s pismom – pozovite policiju.

3. Svaku prijetnju smatrajte ozbiljnom – o njoj obavijestite policiju. Dobro je obavijestiti i javnost, lokalne novinarske udruge i grupe koje se bave slobodom medija i ljudskim pravima, te međunarodne organizacije za ljudska prava i medijske slobode kao SEEMO, OSCE i druge.

4. Na sastanak s nepoznatom osobom/izvorom uvijek bi trebala ići dva/dvoje novinara. Jedan bi se trebao sastati s izvorom, a drugi biti u blizini i pratiti što se događa –te ako bude potrebno, pozvati policiju mobitelom.

5. Automatski snimajte, ako postoji mogućnost, sve dolazne telefonske pozive.
6. Spremite (sačuvajte) sve dolazne e-maileve i omogućite kolegama da ih, ako ureba, u hitnoj situaciji otvore.
7. Ako neki članak objavljen u vašem mediju izazove negativnu reakciju neke grupe ili pojedinca, upitajte za savjet međunarodne organizacije za slobodu medija, lokalna novinarska udruženja i policiju.
8. Budite solidarni s drugim medijima – ako ikoji ima problema, izvijestite o tome. Prenesite detalje izvještaja/fotografije/cртеža koji je napadan kao problematičan i pomozite da se informacija o tom slučaju proširi.
9. Ako imate osjećaj da će vaš izvještaj izazvati opasne reakcije na primjer neke lokalne kriminalne skupine, organizirajte da se tiska u suradnji s nekom medijskom kućom u inozemstvu. Neka strani medij prvi objavi priču, a vi ga citirajte kao izvor. To može pomoći da zaštitite svoje zaposlenike od prijetnji. Kriminalci, dakako, također dobro surađuju sa stranim zemljama, ali će se u većini slučajeva kriminalne grupe lakše odlučiti na prijetnje domaćim novinarima nego stranim medijskim kućama.

Zaštita od tajnih službi

Novinari su često meta promatranja tajnih službi. Svaka zemlja ima aktivnih nekoliko svojih tajnih službi (civilna, vojna, posebna služba nekih institucija, na primjer ministarstva vanjskih poslova) i nekoliko stranih. Dio njih radi preko diplomatskih misija, dio ima vlastito osoblje, u nekim zemljama postoje čak i službeni uredi stranih tajnih službi i policijskih institucija.

1. Mislite na to kad koristite svoj mobitel ili osobno računalo/laptop. Za posao koji treba zaštititi od “tuđih pogleda“ koristite drugi laptop/osobno računalo koji nema internetsku vezu (W-LAN vezu).
2. Znajte da svaki – pa i novi – USB stick može imati ugrađen poseban “špijunski softver“. Sličan se može ugraditi i na CD/DVD ili neku drugu spravicu.
3. Ako vam se kao novinaru javi netko od osoblja tajnih službi, policijski službenik ili neki drugi predstavnik vlasti zbog “informativnog razgovora“ ili vam ponudi “suradnju“, iskoristite snagu medija i javnosti te je obavijestite o tome što je učinio državni službenik. Ako vam se čini da vam taj sastanak sa državnim službenikom može pomoći da dođete do neke korisne informacije – ne zaboravite da ste novinar i da možete koristiti sve dostupne izvore – nikad mu nemojte otkriti važne informacije koje imate. Posebno takve koje bi mogle uništiti nečiji život. S takvim se službenikom sastanite na javnom mjestu; ako je

moгуće povedite i kolegu koji će izdaleka pratiti sastanak. Nikad ne pristanite ni na kakvo plaćanje, ne potpisujte nikakav dokument. Nikad nemojte pristati početi raditi u skladu sa željama tog državnog službenika. Uvijek morate ostati neovisni i za čitavo vrijeme sastanka imati “kontrolu” – ne dajte državnom službeniku da on počne kontrolirati vaš rad i život.

4. Ako putujete – molimo vas da pamтите da je u svakoj hotelskoj sobi mala kamera. Danas je to vrlo lako instalirati.

5. Nikad ne ostavljajte dokumente ni svoj laptop u hotelskoj sobi, čak ni na 5 minuta, ni da biste samo skočili do recepcije. Taj trenutak može iskoristiti osoba koja radi za tajnu službu i kopirati vaše dokumente.

6. Ako imate sastanak – u sobi ili na javnom mjestu (restoran, kafić) – svako se može nadzirati – tamo može biti netko tko sjedi odmah do vas, ali može to biti i mikrofon/kamera. Nove generacije mobitela nude mogućnost jednostavnog snimanja slike ili tona – pa sve što kažete može biti snimljeno – ponekad to rade i kolege.

7. Hotelske sefove je obično vrlo jednostavno otvoriti. Ne ostavljajte važne dokumente u hotelskom sefu.

8. Vaš laptop i mobilni telefon moraju biti zaštićeni šifrom/zaporkom. To ne jamči da su sigurni od upada državnih službenika koji rade za tajne službe ili nekih kriminalaca, ali će im u najmanju ruku trebati više vremena, a takve osobe često nemaju upravo vremena.

9. Koristite softver koji mijenja vašu IP adresu.

10. Ako ustreba, za posao koristite različite brojeve mobitela i telefona.

Dodatni savjeti

1. Ako putujete u inozemstvo imajte, ako je moguće (u skladu sa zakonima vaše zemlje) kod sebe dvije putovnice (pasoša). Jednu kojom se koristite, a drugu na skrivenom mjestu.

2. Ako izvještavate sa demonstracija, nikad sa sobom ne nosite originalne važne dokumente – ponesite kopiju, a dokument ostavite kod kuće/u uredu/u hotelu ili na nekom drugom mjestu na kojem ste odsjeli. Ako niste na svom radnom mjestu/stanu, ako je moguće sve držite u hotelskom sefu ili unajmite bankovni sef za vrijeme koje ćete tamo provesti da biste tu mogli držati važne dokumente. Ako imate kontakta s lokalnim medijima, držite ih u uredu kolega.

3. Kopije dokumenata koje nosite sobom uvijek držite kod kuće ili, ako je moguće, u redakciji. U slučaju hitne potrebe lako vam se to može poslati faksom ili skenirano. Ako

je moguće, skenirane dokumente i držite na internetskom/e-mail serveru kako biste lako do njih došli. No ne zaboravite da i kriminalci/tajne službe/hakeri također znaju doći do kopija koje imate on-line.

4. Imajte sobom međunarodnu novinarsku iskaznicu. Nju izdaju IFJ i SEEMO. Imajte i novinarsku iskaznicu svog lokalnog udruženja ili medijske kuće.

5. Nikad ne koristite uniforme policije, vojske ili drugih državnih institucija u novinarskom poslu.

6. U nekim je situacijama dobro jasnu informaciju da radite za medije istaknuti kao “PRESS“ naljepnicu na auto, no ponekad je bolje da se za to ne zna. Molimo vas da provjerite političku situaciju i stanje kriminala u području/zemlji koju ste posjetili.

7. Ako se radi o slučaju otmice ili samoubojstva, nikad ne pokazujte slike specijalaca. Izbjegavajte senzacionalističko izvještavanje o samoubojstvima, talačkim krizama, ratu, terorističkim ili zločinačkim djelima. Način na koji mediji izvještavaju mogu utjecati na ljude da si oduzmu život, mogu potaknuti teroristički ili zločinački čin – fenomen nazvan “zaraza“. Uvijek treba iznijeti činjenice.

8. Nikad ne otkrijte ime ili na bilo koji način identitet žrtve zločina osim ako ona to sama ne želi učiniti.

9. Nemojte potpadati pod samocenzuru. Ako se radi o problemu/slučaju kod kojeg biste se morali cenzurirati, razgovarajte o tome s kolegama i obavijestite organizacije koje se bave slobodom medija te novinarsku organizaciju.

10. Ako izvještavate u posebnim okolnostima – kao ratni reporter jedne strane ili ako radite kao “uklopljeni“ novinar (reporter koji je pridodan vojnim jedinicama koje sudjeluju u oružanom sukobu), ili kao dio policijskog tima na zadatku – morate ti informaciju jasno objaviti u izvještaju. Čitatelji/slušatelji/gledatelji moraju znati da je izvještaj nastao u posebnim okolnostima i uz neku vrstu cenzure. Ne zaboravite da ste, kao dio tog izvještaja, i vi laka meta nekog napada.

11. Ako ste primorani napustiti zemlju zbog sigurnosti, javite se stranim diplomatskim službama i zatražite pomoć. Ako u svojoj zemlji nemate zaštitu od prijetnji smrću, javite se predstavnicima stranih diplomatskih službi, međunarodnim organizacijama za slobodu medija i novinarskim organizacijama, OESC-u/OESS-u, COE-u, ali pokušajte dobiti i “novinarski azil“ u stranoj zemlji. U slučaju prijete potrebe napustiti zemlju na nekoliko mjeseci znači često zaštititi život. Nekažnjavanje, što znači izuzimanje od kazne, izbjegavanje kazne i neprivođenje počinitelja nasilnih djela pravdi je vrlo često u zemljama s visokim razinom korupcije ili u onima u kojima su pripadnici tajnih službi,

policije, vojske, osiguranja zaštićeni posebnim zakonima ili imunitetom od kaznenog, civilnog i administrativnog progona.

12. Provjerite zakonodavni sustav zemlje u kojoj radite: ako radite u stranoj zemlji, provjerite lokalne zakone i odredbe. Zaštita novinara i njihova sigurnost nisu uvijek dio zakonskih odredbi. Policija ne štiti uvijek napadnute novinare. Provjerite mogu li se protiv vas iskoristiti neke zakonske odredbe. Provjerite da li u toj zemlji vlast poštuje povjerljivost novinarskih izvora. Provjerite propise o kleveti, ogovaranju, sramoćenju, uvredi, pogotovo za kriminalne klevete, ali i odredbe o pristupu informacijama i zaštiti privatnosti. Zakoni o držanoj sigurnosti i antiterorizmu novinarski posao čine teškim. Novinari trebaju imati pristup javnim službenicima, vladinim glasnogovornicima, javnim i novinarskim događanjima bez ikakve diskriminacije, ali to često nije slučaj.

13. I u “normalnim okolnostima“ imajte uvijek na umu da prijetnje postoje. Zaštite svoju obitelj i sebe prije nego što se nešto dogodi. Vaša obitelj i prijatelji mogu postati mete zbog vašeg posla. Na društvenim mrežama ili javno ne iznosite pojedinosti o svojoj adresi, broju ukućana (posebno djece), prijateljima. Izbjegavajte detalje i fotografije na društvenim mrežama kao Facebook, Twitter ili LinkedIn. Ako je moguće, ne odajte javno datum svog rođenja (na primjer, možete navesti studeni 1950, ali ne i dan). Ako nekome dajete svoj kontakt, dajte uvijek adresu ili broj svoje redakcije, nikako ne svoj privatni.

14. Novinari koji redovno rade na mjestima gdje postoji visoka mogućnost raznih prijetnji u većem su riziku od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP). Prema različitim studijama čak 30 do 40 posto ratnih izvjestitelja može patiti od PTSP-a čitav život. Dobar kontakt za više informacija o PTSP-iju je Dart Center for Journalism and Trauma, projekt Columbia University Graduate School of Journalism. Dart centar je posvećen informiranju, inovacijama i tehničkim novostima u izvještavanju o nasilju, konfliktima i tragedijama. Više o PTSP-iju možete naći u vodiču za organizacije čiji zaposlenici rade u okruženju visokog rizika: <http://www.ukpts.co.uk/site/assets/UKPTS-Guidance-Document-120614.pdf>

Šesti dio:

Dodatni dokumenti/Dodatne publikacije

1. UN Akcijski plan za sigurnost novinara i pitanje nekažnjivosti
<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/safety-of-journalists/un-plan-of-action/>
Ovaj je plan 12. travnja (aprila) 2012. podržalo Izvršno vijeće UN-a. Plan je pripremljen na Prvom Međuagencijskom sastanku UN-a o ovoj temi, koji je sazvao Generalni Direktor UNESCO-a na zahtjev Međuvladinog vijeća za međunarodne programe za razvoj komunikacija (IPDC). Rezolucija Generalne Skupštine UN-a o sigurnosti novinara i pitanju nekažnjivosti usvojena je 18. prosinca (decembra) 2013.
2. Rezolucija o sigurnosti novinara i pitanju nekažnjivosti iz 2013. godine
<http://www.mfa.gr/missionsabroad/images/stories/missions/un/journalists.pdf>
3. OSCE Vodič za sigurnost novinara <http://www.osce.org/fom/85777>
4. Vijeće za ljudska prava – Sigurnost novinara
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/27/L.7
5. CPJ Vodič za sigurnost novinara
<https://cpj.org/reports/2012/04/journalist-security-guide.php>
6. Sigurnost informacija za novinare, Centar za istraživačko novinarstvo
<http://www.tcij.org/resources/handbooks/infosec>
7. UNESCO – Sigurnost novinara
<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/safety-of-journalists/>
8. Izvještaj o digitalnoj i mobilnoj sigurnosti meksičkih novinara i blogera
<https://freedomhouse.org/sites/default/files/Digital%20and%20Mobile%20Security%20of%20Mexican%20Journalists%20and%20Bloggers.pdf>

9. Digitalna sigurnost i novinari, Internews Centar za inovacije i učenje

http://www.internews.org/sites/default/files/resources/Internews_PK_Secure_Journalist_2012-08.pdf

10. Sigurnost za novinare:

<https://source.opennews.org/en-US/learning/security-journalists-part-two-threat-modeling/>

11. Mapiranje, digitalna i mobilna sigurnost za novinare i blogere

<http://www.icfj.org/our-work/mapping-digital-and-mobile-security-journalists-and-bloggers>

12. Online sigurnost novinara: nikada ne prepostavljaš da si siguran

<http://onlinejournalismblog.com/2013/02/06/online-security-for-journalists-never-assume-youre-secure/>

13. Platforma za inovacije vijesti <http://www.ipinewsinnovation.org/>

14. Napredna digitalna sigurnost za novinare

<http://www.kbridge.org/en/advanced-digital-security-for-journalists//>

Sedmi dio:

Savjeti za određene zemlje

Nema zemlje u svijetu u kojoj ne postoji neki oblik pritiska na novinare – u svakoj postoji neki vid pritiska na one koji pišu vijesti. Pritisak može biti u obliku pravne regulative ili direktno od strane nekog pojedinca ili grupe (poslovnih ljudi, kriminalaca, mafije, kompanija, vjerskih grupa, zatvorskih službenika, obavještajnih službi, političara, drugih javnih ličnosti, ali i nepoznatih pojedinaca – recimo prvi susjed koji nije sretan što određeni novinar izvještava o nekom slučaju).

Kontakti u slučaju nužde:

Bosna i Hercegovina (BiH)

U slučaju prijelj/napada na teritoriji BIH novinar bi se trebao obratiti:

BH Novinari
Kralja Tvrtka 5/5, Sarajevo
Telefon: 033/223 818
E-mail: bhnovinari@bhnovinari.ba

Udruženje novinara Republike Srpske
Kralja Petra I Karađorđevića 85, 78 000 Banja Luka
Telefon: 051/215 480
E-mail: info@novinarirs.com

Vijeće za štampu
Trampina 8, Sarajevo
Telefon: 033/272 270
E-mail: info@vzs.ba

Udruga hrvatskih novinara u BiH

Telefon: 039/681 661

E-mail: radio-posusje@tel.net.ba

Mediacentar Sarajevo

Kolodvorska 3, Sarajevo

Telefon: 033/715 840

E-mail: kontakt@media.ba

Media plan Institut d.o.o.

Antuna Branka Šimića 5, Sarajevo

Telefon: 033/717 840; 717 850, 717 841

E-mail: mediaplan@mediaplan.ba

Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova

Mehmeda Spahe 7, Sarajevo

Telefon: 033/280 020, lokali: 3322, 3314, 3106 i 3107

E-mail: info@fmup.gov.ba

MUP Republike Srpske

Trg Republike Srpske br.1, Banja Luka

Telefon: 051/338-478

E-mail: mup@mup.vladars.net

Policija 24 sata: 122

Medijski stručnjaci/Odvjetnici/Advokati

Advokatska - Odvjetnička komora FBiH

Obala Kulina Bana 6, Sarajevo

Telefon: 033/261 090

Crna Gora

U slučaju prijetnji/napada u Crnoj Gori novinar bi se trebao obratiti:

Ministarstvo unutrašnjih poslova

Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 22, Podgorica

Tel: 020 241 590

E-mail: kabinet@mup.gov.me; sekretar@mup.gov.me

Hitni pozivi: 122

Medijski stručnjaci/Odvjetnici
Advokatska Komora Crne Gore
Telefon/faks: 020/602 805, 602 807, Mob: 067 223 230
E-mail: advkomora@t-com.me

Hrvatska

U slučaju prijeljnj/napada u Hrvatskoj novinar bi se trebao obratiti:

Hrvatsko novinarsko društvo
Perkovčeva 2, Zagreb
Telefon: 01/482 8333
Email: hnd@hnd.hr

Centar za istraživačko novinarstvo
Adresa: Turinina 7, Zagreb
Telefon: 091/6642 224
Email: office@cin-ijc.com

Ministarstvo unutarnjih poslova (Ravnateljstvo policije)
Adresa: Ilica 335, Zagreb
Telefon: 01/3788 111
Email: policija@mup.hr

Hitno 24 sata: 192

Medijski stručnjaci/Odvjetnici
Vesna Alaburić
Hebrangova 21/II, Zagreb
Telefon: 01/4920 770/771/772
Email: v.alaburic@gmail.com

Hrvatska odvjetnička komora
Koturaška 53/II, Zagreb
Telefon: 01/6165 200
Email: hok-cba@hok-cba.hr

Srbija

U slučaju pretnji/napada u Srbiji novinar bi se trebao obratiti:

NUNS - Nezavisno udruženje novinara Srbije

Resavska 28/II

11000 Beograd

Tel/fax:

(+38111) 33 43 255

(+38111) 33 43 136

E-mail: predsednik@nuns.rs

UNS

Resavska 28/I

+38111 3236 337, +38111 3236 493

e-mail: press@uns.org.rs

MUP

Bulevar Mihaila Pupina 2

info@mup.gov.rs

Telefon 011/2798-101

Policija 24 sata 192

Advokatska kancelarija Živković Samardžić

Adresa: Eurocentar building, Makedonska 30/II

11000 Beograd, Republika Srbija

Telefon: (+381) 11 2636 636

Fax: (+381) 11 2635 555

Website: <http://www.zslaw.rs>

E-mail: office@zslaw.rs

Ostali važni kontakti:**Ured Predstavnik OESS-a za slobodu medija**

Wallnerstrasse 6

1010 Vienna, Austria

Ured: +43 1 514 36 6800

Fax: +43 1 514 36 6802

pm-fom@osce.org

Medijska organizacija Jugoistočne Europe (SEEMO)

www.seemo.org

info@seemo.org

IFEX

Članovi IFEX-a https://www.ifex.org/our_network/

IFEX je osnovan 1992. u Montrealu, Kanada, kada se okupilo nekoliko vodećih udruga za slobodu izražavanja kako bi stvorili mehanizme za brzo razotkrivanje narušavanja slobode izražavanja diljem svijeta.

Europol

<https://www.europol.europa.eu/>

Interpol

<https://www.europol.europa.eu/>

Media Support

<http://www.mediasupport.org>

International News Safety Institute (INSI)

<http://www.newssafety.org/home>

Bilješke o autorima

Radomir Ličina*

Urednik, *Danas*, Srbija

Radomir Ličina jedan je od osnivača *Danasa*, nezavisnog političkog dnevnog lista u Beogradu, Srbija. Ima više od četrdeset i pet godina novinarskog iskustva u dnevnim novinama u bivšoj Jugoslaviji (*Borba* i *Naša Borba*) i Srbiji. Kao novinar i urednik, izvještavao je iz raznih zemalja Europe, Južne Azije i Bliskog Istoka, kao i iz Sjedinjenih Američkih Država. Osim njegova rada u Srbiji, doprinio je brojne izvještaje, komentare, analize i intervjuje u raznim medijima u regiji i svijetu, te je sudjelovao u čitavom nizu regionalnih i međunarodnih događaja i foruma na temu slobode tiska i suradnje među ljudima koji rade u medijima. Zajedno s Oliverom Vujovićem, pokrenuo je Medijsku organizaciju Jugoistočne Europe (SEEMO) i jedan je od njenih osnivača.

**Urednik engleskog izdanja*

Saša Leković

Slobodni istraživački novinar i trener, Hrvatska

Saša Leković je profesionalni novinar od 1979. Od 2003. je slobodni novinar koji vodi nevladinu, neprofitnu organizaciju Investigative Journalism Center/IJC (www.cin-ijc.com), sa sjedištem u Zagrebu (Hrvatska), a aktivan je diljem Jugoistočne Europe. Kao reporter i urednik/mentor, kao i licencirani trener istraživačkog novinarstva i predavač, radio je sa stotinama novinara i studenata novinarstva, uglavnom u zemljama Jugoistočne Europe, kao i u Armeniji i Nigeriji. G. Leković podučava studente istraživačkog novinarstva na VERN-u (Zagreb) i na Fakultetu za medije i komunikacije na Sveučilištu Singidunum (Beograd, Srbija). Također je i savjetnik u Medijskoj organizaciji jugoistočne Europe (SEEMO).

Georgios (Jorgos) Papadakis

Novinar, Grčka

Georgios (Jorgos) Papadakis novinarsku je karijeru započeo na *Antenna TV* i *Radio* u Solunu, Grčka. Kasniji profesionalni zadaci uključivali su rad u raznim zemljama za

brojne grčke, regionalne i međunarodne medije kao što su novine *Express* i *Eleftherotypia*, makedonski portal vijesti MKD.mk, *Eurolang* novinsku agenciju i mnoge druge. Trenutno je direktor komunikacija u European Free Alliance (www.e-f-a.org) i kolumnist za manjinske novine *Nova Zora* (makedonske) i *Trakyanin Sesi* (turske) u Grčkoj. Karijera u komunikacijama mu uključuje i rad kao glasnogovornika UNDP-a, privatnih kompanija u Grčkoj i u svijetu, te raznovrsne poslove odnosa s javnošću i savjetovanja. Također je bio član SEEMO odbora i Posebni savjetnik za manjinske medije Glavnog tajnika SEEMO-a.

Sladana Matejević

Od 2000. radi na različitim projektima sa SEEMO-om.

